

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA DĚJIN UMĚNÍ

Scénografie Ivana Jakovleviče Bilibina v českých zemích

bakalářská diplomová práce

Polina Molchanova

Vedoucí práce: prof. PhDr. Ladislav Daniel, Ph.D.

Olomouc 2015

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem při jejím zpracování použila.

V Olomouci, dne 24. 6. 2015

.....

Chtěla bych především poděkovat panu prof. PhDr. Ladislavu Danielovi, Ph.D. za odborné vedení práce a cenné rady, které mi pomohly tuto práci zkompletovat. Dále bych chtěla poděkovat pracovníkům divadelního archivu Národního muzea v Praze, kteří mi zpřístupnili velké množství důležitých informací.

Obsah

1. Úvod.....	5
2. Přehled dosavadního bádání.....	6
3. Život a dílo Ivana Jakovleviče Bilibina.....	9
4. Ivan Jakovlevič Bilibin a české země.....	13
5. Bilibinův styl.....	16
6. Scénografie k opeře Rimského-Korsakova <i>Sněhurka</i>	20
7. Scénografie k opeře Rimského-Korsakova <i>Pověst o neviditelném městě Kitěži a Panně Fevronii</i>	23
8. Scénografie k opeře Rimského-Korsakova <i>Pohádka o caru Saltanovi</i>	26
9. Scénografie k opeře Rimského-Korsakova <i>Pohádka o zlatém kohoutkovi</i>	31
10. Závěr.....	37
11. Summary.....	38
12. Seznam použitých pramenů a literatury.....	39
13. Seznam obrazové dokumentace.....	41
14. Obrazová příloha.....	45
15. Anotace bakalářské práce.....	61

1. Úvod

Již v dětství jsem si při čtení pohádek Alexandra Sergejeviče Puškina nadšeně a zvědavě prohlížela obrázky, které doprovázely text oblíbených knížek. Tajuplné, svébytné obrázky, jež nevypadaly jako ilustrace k jiným dětským pohádkám, mě nemohly nezaujmout. Každý obraz je ztělesněním jakoby vlastní představivosti, vždy je v něm něco tak blízkého a drahého. A tím umělcem, jehož práce mě nenechávají chladnou ani dnes, je Ivan Jakovlevič Bilibin. Byl to právě on, kdo dokázal přesně předat atmosféru Puškinových pohádek a vnést do nich svůj vlastní, unikátní styl. A zejména s ním se nám asociují nejen díla velkého spisovatele, ale i mnohé lidové pohádky, které také ilustroval. Například *Pohádka o careviči Ivanovi, ptáku Ohnivákovi a Šedém vlku*, *Vasilisa Překrásná*, *Žabka královna* a další.

Bezesporu velkou část svého života výtvarník věnoval knižní grafice, kde dosáhl dokonalosti a obrovského úspěchu. Mistrův talent se ale neprojevoval jen v ilustracích. Bilibin byl rovněž velkým milovníkem divadla, a proto se zajímal i o scénografii. Tato oblast byla bohužel zastíněna jeho hlavními pracemi a badatelé se jí tolik nezabývali. Nicméně i ona si bezpochyby zaslouží značnou pozornost. Jeho scénografická tvorba je zářným příkladem počátku tzv. bilibinského stylu, který navždy vešel do dějin ruské secese. Výtvarník částečně plnil roli prostředníka mezi skladatelem a divákem, když svými dekoracemi doplňoval hru herců, a zároveň držel tenkou rovnováhu mezi všemi složkami. Stejně řešil i nelehké úkoly scénické práce. Již u prvních dekorací můžeme vidět zálibu v tvoření a neochvějnou oddanost dříve vybranému stylu. Ale odkud se vzal tento barevný, zlatem a stříbrem zářící bilibinský svět, který je pro mnohé ztělesněním představ o ruských dávných dobách, bylinách a pohádkách? Odpověď na tuto otázku můžeme hledat především v autorově životopise, v tom, jak poznával kulturu a umění.

První část mé práce je věnována utváření Bilibinova stylu a uznání výtvarníka jak v jeho rodné zemi, tak i v zahraničí. Domnívám se, že pokud bych se o tomto nezmínila, nemohla bych následně hovořit o konkrétních mistrových dílech.

V druhé části analyzuji klíčové dekorace k operám, jež byly zařazeny do repertoáru českých divadel. Každá z dekorací ukazuje tvůrčí hledání a formování Bilibina jakožto jevištního výtvarníka. Mým cílem bylo na daných pracích prozkoumat tuto cestu a ponořit se do historie vzniku každé z nich, abych lépe dokázala představit umělcův rozmanitý svět.

2. Přehled dosavadního bádání

Jedním z prvních autorů, kteří se zabývali tvorbou Ivana Jakovleviče Bilibina, byl kandidát teorie umění, akademik Ruské akademie umění, Sergej Vasiljevič Goly nec. Jeho první publikace *Ivan Jakovlevič Bilibin: Stat'ji. Pis'ma. Vospominanija o chudožnike (Иван Яковлевич Билибин: Статьи. Письма. Воспоминания о художнике)*¹ byla vydána roku 1970. V roce 1972 pod záštitou sovětského nakladatelství *Izobrazitelnoe iskusstvo* vydal S. V. Goly nec společně s Galinou Vladimirovnou monografii o umělcově tvorbě *I. Ja. Bilibin (И. Я. Билибин)*.² Tato kniha pojednává o různých oblastech Bilibinovy tvorby, o jeho učitelské a vědecko-popularizační činnosti. Pozornost je ale věnována především knižní grafice, kterou se malíř nejvíce zabýval a ze které pak vychází všechny jeho práce, od divadelních dekorací a nástěnných maleb po akvarely a kresby tužkou.

Roku 1988 vydal Sergej Vasiljevič Goly nec rozsáhlou publikaci *Ivan Bilibin (Иван Билибин)*³, v níž se zaměřuje jak na detailní popis života tohoto malíře, tak na jeho tvorbu, a to včetně nepříliš známých rytin. V albu se nachází 98 barevných a 97 černobílých reprodukcí (mezi nimiž jsou reprodukce dokumentárních fotografií), úvodní stat', úryvky z dopisů a statí, jež Bilibin napsal, a názory současníků na jeho osobu.

Nakladatelství *Dětskaja litěratúra* vydalo roku 1986 knihu Olega Sergejeviče Semjonova *Ivan Bilibin (Иван Билибин)*.⁴ Autor věnoval tuto knihu především Bilibinovým ilustracím dětských pohádek, avšak ne všem ilustracím - pouze těm, jež vznikly na počátku jeho tvůrčího období v prvním desetiletí 20. století. Takové ohraničení materiálu umožňuje čtenáři prohlédnout si Bilibinovy ilustrace pozorněji, a pocítit tak osobitost umělce a specifické rysy jeho tvorby. Semjonov neprovádí jen rozbor ilustrací, ale píše i o výtvarníkovi samém. Autor zařadil do vyprávění zajímavé podrobnosti z jeho biografie, důležité životní epizody. Vznikl tedy přesvědčivý obraz umělce, který se tak výrazně přičinil o rozvoj ruské kultury a umění.

---

¹ Sergej Goly nec, *Ivan Jakovlevič Bilibin: Stat'ji. Pis'ma. Vospominanija o chudožnike*(česky: *Články. Dopisy. Vzpomínky na umělce*), Leningrad 1970.

² Sergej Goly nec, Galina Goly nec, *I. J. Bilibin*, *Izobrazitelnoe iskusstvo*, Moskva 1972.

³ Sergej Goly nec, *Ivan Bilibin*, Avrora, Leningrad 1988.

⁴ Oleg Semjonov, *Ivan Bilibin*, *Dětskaja literatura*, Moskva 1988.

V roce 2001 vyšlo v Petrohradě album *Ivan Jakovlevič Bilibin, 1876-1942* (*Иван Яковлевич Билибин, 1876-1942*)⁵ autorky Tat'jany Filippovny Verižnikové. Hlavním tématem této publikace jsou umělcovy divadelní dekorace. Autorka zdůrazňuje, že Bilibin zasvětil velkou část svého života a tvorby práci v divadle, což bezpochyby ovlivnilo nejen styl jeho ilustrací, ale i nástěnných maleb. Roku 2012 vydala Verižniková knihu o umění *Ivan Bilibin. Žizň i tvorčestvo* (*Иван Билибин. Жизнь и творчество*)⁶, v níž zkoumá pojmy „lidovost“ a „ruský styl“ v tvorbě Bilibina, který je vnesl do lidových pohádek, bylin a obrazů staré Rusi. Album je doplněno o řadu ilustrací k pracím Alexandra Sergejeviče Puškina a dílům lidové kultury.

V roce 2009 byla vydána kniha doktora historických věd Vladimira Vladimiroviče Beljakova *I. J. Bilibin v Egipte (1920-1925): Pis'ma, dokumenty i materialy*. (*И. Я. Билибин в Египте (1920-1925): Письма, документы и материалы*)⁷. Sbírkou je věnována pobytu Ivana Jakovleviče Bilibina v Egyptě. Základ tvoří doposud neotištěné dopisy, které Bilibin posílal z Káhiry své žákyni a pomocnici Ludmile Čirikové (1896–1995). Součástí jsou také vzpomínky těch, kteří byli spolu s ním v emigraci v Egyptě. Do sbírky byl zařazen nejen materiál o jeho životě a tvorbě, ale i o Egyptu 20. let 20. století a tamní ruské emigrantské komunitě.

Danuše Kšicová je profesorkou ruské literatury na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně (Ústav slavistiky). Je rovněž autorkou a spoluautorkou mnoha publikací. Ve své práci jsem se opírala o dvě z nich, v nichž Kšicová zkoumá především díla ruské literatury a jejich ztvárnění ve výtvarném umění. V knize *Secese: slovo a tvar* (1998) autorka neopomenula ani téma divadla.⁸ V kontextu ruské secese zmiňuje práce Ivana Bilibina na divadelních hrách Rímského-Korsakova. Část jejích prací se věnuje také architektuře a nástěnným malbám v pravoslavném chrámu Zesnutí přesvaté Bohorodice na Olšanských hřbitovech.⁹ Zde autorka hovoří o pozdní tvorbě výtvarníka Bilibina, jenž navrhl výzdobu tohoto chrámu.

⁵ Tat'ana Veržnikova, *Ivan Jakovlevič Bilibin, 1876-1942*, Avrora, Sankt Petersburg 2001.

⁶ Tat'ana Veržnikova, *Ivan Bilibin. Žizň i tvorčestvo* (český: *Ivan Bilibin. Život a dílo*), Avrora, Leningrad 2012.

⁷ Vladimir Beljakov, *I. J. Bilibin v Egipte (1920-1925): Pis'ma, dokumenty i materialy* (český: *Dopisy, dokumenty a materiály*), Russkij put', Moskva 2009.

⁸ Danuše Kšicová, *Secese: slovo a tvar*, Brno 1998, s. 80-128.

⁹ Danuše Kšicová, *Secese* (pozn. 8), s.171-197.

V publikaci *Od moderny k avantgardě* (2007) Danuše Kšicová uvádí pojem „divadelní synkretismus“ a následně ho vysvětluje na příkladu realizace Puškinových děl v divadelních hrách Rimského-Korsakova.¹⁰ Jednou z klíčových postav její analýzy je hlavní scénograf těchto her Ivan Bilibin.

Ivan Jakovlevič Bilibin je bezpochyby jedním z hlavních představitelů „ruského stylu“ a nejznámějším ilustrátorem 20. století. Bylo o něm napsáno velké množství knih a statí a vydáno mnoho alb s jeho pracemi. Bilibinova tvorba však nepřestává být aktuální a jeho biografie vzbuzuje zájem a úctu. Je mnoho teoretiků umění, kteří se jeho životem a tvorbou zabývají dodnes.

---

¹⁰ Danuše Kšicová, *Od moderny k avantgardě*, Brno 2007, s 222-234.

3. Život a dílo Ivana Jakovleviča Bilibina

Ivan Jakovlevič Bilibin se narodil 4. (16.) srpna 1876 ve vesnici Tarchovka poblíž Sestrorecku pod Petrohradem. Jeho otec, Jakov Ivanovič Bilibin, byl primářem ve vojenské námořní nemocnici v Libavě (město Liepaja, Lotyšsko). Matka, Varvara Alexandrovna (rozená Bubnová), pocházela z rodiny námořního inženýra Baltské flotily. Starý rod Bilibinů (zmínky o něm sahají až do 16. století do doby Ivana Hrozného) se stal známým počátkem 18. století.¹¹

Bilibin začal malovat velmi brzy, což později okomentoval slovy: „Kam až mi paměť sahá, vždy jsem maloval.“¹²

V době, kdy studoval ve vyšších třídách Petrohradského 1. gymnázia, navštěvoval Školu Carské společnosti pro povzbuzení umění. Roku 1896 dokončil gymnázium se stříbrnou medailí a na naléhání otce nastoupil na právnickou fakultu Petrohradské univerzity. Bilibin vysoce cenil německé malířství - Franze von Stucka, Arnolda Böcklina aj., a již v druhém ročníku odjel do Mnichova, kde se rok a půl učil u profesora Antona Ažbe.¹³ Pokládal za nutné získat řádné umělecké vzdělání, a proto nastoupil v září 1898 na Teniševské učiliště Ilji Jefimoviče Repina v Petrohradě. O dva roky později začal navštěvovat Repinův ateliér na Vysoké umělecké škole Akademie výtvarných umění, kde studoval do roku 1904.

Následující životní období popisuje Bilibin ve svých zápiscích: „Na jaře roku 1899 uviděl malíř Léon Bakst, člen skupiny kolem Sergeje Ďagileva, některé mé první, v té době již známé grafiky. Seznámil mě se Sergejem Ďagilevem a jeho spolupracovníky z časopisu *Mir iskusstva* a já pak dostal zakázku na několik grafik pro tento časopis.“¹⁴ Bilibin se zhostil úkolu velmi zodpovědně a pečlivě, dostal se do prostředí kolem časopisu *Mir iskusstva* a stal se součástí skupiny svých známých a přátel z univerzity: Nikolaje Konstantinoviče Rericha, Alexandra Nikolajeviče Benoise, Igora Emmanuiloviče Grabara

---

¹¹ Evgenij Klimov, *Ivan Bilimin*, Terra, Moskva 1999, s. 8.

¹² Sergej Golyneec, *Stat'ji. Pis'ma. Vospominanija* (pozn.1), s. 67.

¹³ Viz Evgenij Klimov (pozn.11), s. 8.

¹⁴ Sergej Golyneec, *Stat'ji. Pis'ma. Vospominanija* (pozn.1), Autobiografické spisy Ivana Bilibina z roku 1938, s. 56.

aj. Vytvořili Spolek ruských umělců, jenž existoval do roku 1917 a jehož posledním předsedou byl souhrou náhod právě Bilibin.

V roce 1900 Ivan Bilibin dostudoval práva, avšak tato kariéra ho nikterak nelákala. Důležitější pro něj bylo oficiální přijetí do skupiny *Mir iskusstva*, která v témže roce v Petrohradě uspořádala svou druhou výstavu, na níž Bilibin představil deset ilustrací k pohádkám¹⁵.

Ilustrace k šesti ruským pohádkám (počínaje první a nejznámější pohádkou *Ivan Carevič, Pták Ohnivák a Šedý vlk*), jež vycházely v letech 1901 až 1903, Bilibina ihned proslavily. Všeobecného uznání mu však přinesly až jeho další práce: dva cykly ilustrací k Puškinově *Pohádce o caru Saltánovi* a *Pohádce o zlatém kohoutkovi*, jež získalo Ruské muzeum Alexandra III. a Treťjakovská galerie¹⁶.

Na podzim roku 1907 došlo v jeho životě k velké události: ředitel Školy Carské společnosti pro povzbuzení umění Nikolaj Konstantinovič Rerich nabídl Bilibinovi, bývalému žákovi, místo učitele grafiky a následně i kompozice. Umělec zde vyučoval až do roku 1917.

Ilustrace knih, časopisů a novin tvořily jen část jeho profesního života. Od roku 1904 byl známý rovněž jako talentovaný divadelní výtvarník a znalec starých oděvů různých národů, především však ruského. Bilibin spolupracoval s obnoveným petrohradským Starým divadlem, se Sergejem Ďagilevem, vytvořil také návrhy ruských kostýmů k opeře Modesta Musorgského *Boris Godunov* (1908), španělských kostýmů ke komedii Lope de Vegy *Ovčí pramen*, dramatu Calderóna *Očistec sv. Patricia* (1911) aj. Bilibin vytvořil znamenité dekorace k vynikající opeře Nikolaje Rimského-Korsakova *Zlatý kohoutek* (inscenace v moskevském divadle Sergeje Zimina r. 1909)¹⁷.

Když byl Bilibin 30. ledna 1917 jmenován členem Akademie umění, mohl se pochlubit skvěle odvedenou prací na inscenacích oper *Askoldova mohyla*, *Ruslan a Ludmila*, *Sadko*, grafické úpravě časopisů *Slunce Ruska* a *Lukomorje*, výzdobě interiérů

---

¹⁵ Natalja Lapsina, *Mir iskusstva*, č. 2, Moskva 1969.

¹⁶ Viz Evgenij Klimov (pozn.11) , s.15.

¹⁷ Tat'ana Veržnikova, *Ivan Jakovlevič Bilibin* (pozn.5).

pobočky Státní banky v Nižním Novgorodě (při příležitosti třístého výročí Domu Romanovců).¹⁸

Vrcholící revoluční události podzimu 1917 byly pro Ivana Jakovleviče natolik zneklidňující, že raději Petrohrad opustil a odjel na milovaný Krym, kde měl vlastní pozemek.

Na Krymu však nepřestal malovat, chodil do přírody a začal se věnovat portrétování. Roku 1918 se zúčastnil jaltské výstavy *Umění na Krymu*, jejímž iniciátorem byl Sergej Konstantinovič Majakovskij.¹⁹ Na počátku roku 1920 se mu podařilo spolu se skupinou uprchlíků doplnout do Egypta. Nejprve žil v Káhiře, potom v Alexandrii – pracoval na baletních představeních pro divadelní skupinu vynikající baletky Anny Pavlovové a na výzdobě pravoslavného chrámu²⁰. Poté co Bilibin navázal kontakty s evropskými nakladatelstvími a získal řadu zakázek, odjel na podzim 1925 i s rodinou do Francie. V Paříži si na třídě Pasteura pronajal velký ateliér, kde intenzivně pracoval. Bilibin se výtvarně podílel na deseti představeních, z nichž nejznámější jsou opery *Pohádka o caru Saltánovi* (1929) a *Pověst o neviditelném městě Kitěži a panně Fevronii* (1934) Nikolaje Andrejeviče Rimského-Korsakova, *Kníže Igor* Alexandra Porfirjeviče Borodina, *Boris Godunov* Modesta Petroviče Musorgského (obě z roku 1930), ilustroval rovněž lidové pohádky, včetně těch francouzských. V zahraničí kromě knižních a divadelních věcí vytvořil řadu barevných panó (do soukromých domů a restaurací), jež se staly osobitým vzorem „ruského stylu“; vytvořil rovněž výzdobu několika pravoslavných chrámů v Egyptě a Československu²¹. Bilibinův ateliér na třídě Pasteura utkvěl mnohým v paměti jako koutek starého Ruska v zahraničí. Roku 1936 se Bilibin vrátil do vlasti, kde byl vřele přijat. Získal místo profesora grafické dílny Institutu malířství, sochařství a architektury Ruské akademie umění v Leningradě a roku 1939 se stal doktorem teorie umění. V tomto období pracoval na představeních *Pohádka o caru Saltánovi* (1937) a *Plukovník Suvorov* (1939), vytvořil ilustrace k románu Alexeje Nikolajeviče Tolstého *Petr I.* (1937) a k *Písni o kupci Kalašnikovu* Michaila Jurjeviče Lermontova (1939).

---

¹⁸ Dmitrij Puchkov (rec.), *Gospodin oformitel* (český: Pan dekoráter) č.2., *Diletant*, <http://diletant.ru/blogs/1321/7081/>, vyhledáno 15.4.2014.

¹⁹ Viz Evgenij Klimov (pozn.11), s.14.

²⁰ Viz Vladimir Beljakov (pozn. 7).

²¹ Viz Evgenij Klimov (pozn.11), s. 29.

Před válkou Bilibin pobýval na Krymu, kde opět maloval akvarelové krajiny. Zemřel hlady 7. února 1942 při blokadě Leningradu. Je pochován v hromadném hrobě profesorů Akademie umění vedle Smolenského hřbitova.²²

---

²² Dmitrij Puchkov (rec.), *Gospodin oformitel* (český: Pan dekoráter) č.3., *Diletant*, <http://diletant.ru/blogs/1321/7081/>, vyhledáno 15.4.2014.

4. Ivan Jakovlevič Bilibin a české země

Je až s podivem, že tématu „Bilibin a Česko“ bylo doposud věnováno tak málo pozornosti, jestliže vezmeme v úvahu, že Ivan Jakovlevič Bilibin po sobě zanechal tolik bezpochyby vynikajících prací. Jeho práce byly po mnoho let prakticky nedostupné a historici je objevili po více než dvacetiletém pátrání v 90. letech 20. století. Byly nalezeny jeho náčrty fresek pro pravoslavný hřbitov, jenž se nachází na Olšanských hřbitovech v Praze. Ztratily se poté, co je Národní galerie roku 1974 předala Ústavu pro teorii a dějiny umění Československé akademie věd, pokračovateli Institutu Nikodima Pavloviča Kondakova²³. Danuše Kšicová byla jednou z prvních, kdo v 70. letech 20. století otiskl v brněnském časopise článek o Bilibinových nástěnných malbách v Praze²⁴. V té době byly výtvarníkovy originály známé jen v černobílých reprodukcích. Později, když pracovala na knize o období secese, se jí v divadelním oddělení pražského Národního muzea podařilo nalézt poměrně bohatou kolekci Bilibinových divadelních prací. Některé z nich jsou součástí této publikace.

Bilibin navázal kontakty s Českem na počátku 20. století, prakticky v téže době, kdy začal být populární i v samotném Rusku. Byl členem umělecké skupiny *Mir iskusstva*, účastnil se jejích výstav a publikoval ve stejnojmenném časopise. Nejznámější knižní práce vyhotovil na objednávku Expedice výroby státních cenin (*Ekspedicii zagotovlenije gosudarstvennych bumag*). Právě tehdy, prostřednictvím Gustava Franka, který v Expedici pracoval, Bilibin poprvé navázal kontakt s Českem. Frank ukázal jeho ilustrace Mikoláši Alšovi (1852-1913), a tak se tito mistři na dálku seznámili. V roce 1904 na XIII. výstavě tehdy největšího spolku českých výtvarných umělců Mánes Bilibin představil svou grafiku²⁵. Za rok, 16. března 1905, měla v pražském Národním divadle premiéru opera *Sněhurka* od Rimského-Korsakova.²⁶ Bilibin byl pověřen vytvořením návrhů kostýmů a dekorace. Roku 1910 byly poprvé vydány české překlady ruských pohádek a bylin s Bilibinovými ilustracemi.²⁷

---

²³ Danuše Kšicová (rec.), Ja bolshoj nazionalist i ochen ljublju Rossiju (český: Ja jsem velký nacionalista a miluju Rusko), *Nashe Nasledije*, <http://www.nasledie-rus.ru/podshivka/2004-70.php>, vyhledáno 20.2.2015.

²⁴ Danuše Kšicová, *Nastěnné malby Ivana Jakovleviče Bilibina v Praze*, Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity.č. F-19-20, 1975-1976, s. 65-80.

²⁵ Danuše Kšicová, *Secese* (pozn. 8), s. 176.

²⁶ Viz Oleg Semjonov (pozn. 4), s. 15.

²⁷ Alois Holub, *Ruské národní pohádky*, ilustrace Ivan Bilibin, Praha 1910.

Roku 1925 byl v Praze na Olšanských hřbitovech dostavěn ruský pravoslavný chrám a stavební společnost se obrátila na Bilibina s prosbou, zda by pro tuto stavbu nevytvořil náčrty fresek a mozaik. V téže době byl umělec rovněž vyzván, aby v Praze uspořádal velkou výstavu svých prací. Po první návštěvě Česka napsal I. Ja. Bilibin svému příteli, českému překladateli a šířiteli ruské kultury, Františku Táborskému (již z Paříže, 31. prosince 1926), že se do Prahy zamiloval a že doufá, že nový rok přinese mnoho zajímavých věcí. Zmínil se také o tom, že by si přál spolupracovat s českými nakladatelstvími²⁸.

Ve dnech od 15. do 30. dubna 1927 v Obecním domě v Praze proběhla výstava, kterou zorganizoval František Táborský a Naděžda Kramářová a na kterou přijel i sám Bilibin. Kritika hodnotila zejména jeho ilustrace ruských pohádek a bylin a další práce stylizované v duchu lidového umění, např. skici k operám *Sadko*, *Ruslan a Ludmila*, *Boris Godunov* či ke hře *Vláda tmy*. Vystavil zde také jemné realistické krajinomalby Krymu, Palestiny a Egypta, náčrty fresek pro Novgorodskou státní banku a také část již hotových návrhů pro chrám na Olšanských hřbitovech.²⁹

O několik let později, v dubnu 1934, se I. J. Bilibin (společně s K. Korovinem aj.) zúčastnil výstavy ruského umění v Ostravě, kde představil nové ilustrace ruských pohádek a náčrty dekorací k opeře A. P. Borodina *Kníže Igor*. O něco později (8. prosince 1934) měla v Brně premiéru jedna z nejlepších oper Rimského-Korsakova *Pověst o neviditelném městě Kitěži a panně Fevronii*, u níž kritika vysoce hodnotila mimo jiné i Bilibinovy nádherné dekorace a kostýmy.

Potřetí a zároveň naposledy přijel Bilibin do Prahy v roce 1935 kvůli opeře Rimského-Korsakova *Pohádka o caru Saltánovi*, kterou do svého repertoáru zařadilo Národní divadlo.³⁰ Premiéra se uskutečnila 18. června, režie se ujal N. N. Jevreinov, což rovněž přispělo k tomu, že představení mělo velký úspěch.

---

²⁸ Danuše Kšicová, *Secese* (pozn. 8), s.177.

²⁹ Danuše Kšicová, *Secese* (pozn. 8),s.178.

³⁰ Danuše Kšicová, *Secese* (pozn. 8),s.178-179.

Bilibinské fondy v Česku krásně ilustrují dlouholetou a bohatou tradici kulturní spolupráce mezi Ruskem a Českem. Nedávno nalezené materiály jsou důležitým svědectvím o tomto výtvarníkovi, jeho tvorbě i o stopě, kterou v oblasti umění obou zemí po sobě zanechal.

5. Bilibinův styl

Na sklonku života Ivan Jakovlevič Bilibin napsal: „... už jako chlapec jsem našel zdroj, jenž jsem potřeboval a s nímž se do smrti nerozloučím.“³¹ A opravdu. Pro jeho tvorbu je typická až vzácná věrnost k jednomu vybranému okruhu témat a obrazů a stálost při volbě výrazových prostředků.

V chlapci, který byl vychován v petrohradském prostředí, v atmosféře, jež byla vzdálená národně romantickým vášním, pozvolna uzrával zájem o starodávné časy jeho vlasti, ruské pohádky a lidové umění. Nezapomenutelný dojem na něj udělala výstava Viktora Michajloviče Vasněcova v Akademii umění v únoru 1899. O mnoho později poznamenal: „U Vasněcova jsem uviděl to, oč tak usilovala a po čem tak dychtila moje duše.“³²

O několik měsíců později se výtvarník poprvé dostal do zapadlé vesničky v Tverské gubernii. Zde, v zemi hlubokých lesů, tajuplných říček a jezer, kde se kdysi dávno rodily legendy o odvážných bohatýrech, divoké zvěři a ptácích a o zázračných zámořských krajích, Bilibin namaloval své první akvarely na syžety ruských lidových pohádek. Jeho pojetí národního ducha a poezie, kterým je protkнут ruský folklor, se utvářelo nejen pod vlivem silné vášně k lidové tvorbě. Malíř si usilovně přál poznat duchovní stránku svého národa, jeho poetiku a každodenní život. Uskutečnil mnoho cest po Rusku a přivezl si z nich sbírky prací lidových umělců a fotografie dřevěné architektury.³³ Své dojmy zachytil v publicistických pracích a vědeckých studiích o lidové tvorbě, architektuře a krojích.³⁴ Na základě těchto cest pak vznikla mnohá osobitá díla, v nichž se odráží mistrova záliba v grafice a jeho zcela netypický styl. Bilibin měl dvě velká nadání, badatelské a umělecké, jež se navzájem doplňovala. Nestrpěl svévoli při vyobrazení architektury, oděvů, nádob a náradí. Každá maličkost musela mít své opodstatnění.³⁵ Zároveň však zůstával výtvarníkem-pohádkářem a stejně jako ostatní členové skupiny *Mir iskusstva*, i on dokázal z historicky přesných detailů vytvořit kouzelný svět. Nepříjatelem pro něj byl požadavek vědců, aby jeho ilustrace byly historicky zcela věrohodné.

---

³¹ Sergej Golyneč, *Stat'ji. Pis'ma. Vospominanija* (pozn.1), s. 5.

³² Artur Baragamjan, Velikije chudožniki.Ivan Bilibin, *Komsomolskaja pravda*, 2010, č.53, s. 3.

³³ Sergej Golyneč, *Ivan Bilibin* (pozn. 3), s. 8.

³⁴ Ivan Bilibin, Narodnoje tvorčestvo Severa (český: Lidová tvorba na severu), *Mir iskusstva*, 1904, č. 11.

³⁵ Sergej Golyneč, *Ivan Bilibin* (pozn. 3), s. 9.

Teoretické opodstatnění pro svou fantazii Bilibin nacházel v zákonitostech ústní lidové tvorby. Skutečnost, že lidová tvorba různých zemí se navzájem ovlivňuje, mu dávala možnost podivně mísit ruské a východní motivy. Kyjevského bohatýra Djuka Stěpanoviče si dovolil obléknout do šatů moskevského elegána 17. století, jelikož vycházel z faktu, že byliny vznikaly v průběhu několika století a pokaždé se objevovaly nové předměty. Stará Rus dala Bilibinovi nejen témata, ale přivedla ho také k myšlence, jak je ztvárnit³⁶. Malíř se zaměřil na styl staroruského umění, staré vzory však nekopíroval, nýbrž je interpretoval, a to tak, aby nebyly v rozporu ani s jeho osobností, ani s tehdejší dobou.

Retrospektivní snahy výtvarníků konce 19. a začátku 20. století jsou úzce spjaty s hledáním nového stylu, který se v Rusku označuje jako secese. Tento styl byl rozšířený po celém světě, a tak nabyl internacionálních rysů. V mnoha zemích se však objevily i jeho národní varianty vycházející z domácích tradic³⁷.

Ruská secese má dva proudy, „západnický“ a „ruský“, jenž hledal inspiraci v lidové tvorbě a domácí kultuře. Ivan Bilibin byl mezi výtvarníky skupiny *Mir iskusstva* prakticky jediným „čistým představitelem“ ruského proudu. Jeho přátelé z této umělecké skupiny si toho byli dobře vědomi: „Bilibin se od ostatních lišil v mnoha věcech. Na pozadí našeho petrohradského „evropeismu“ [...] bylo jeho umění jediným ‚čistě ruským‘ a v té různorodosti byl ‚odborníkem‘, který se omezoval jen na ruská témata a speciální techniku; nicméně jeho technika, nehledě na známou suchost, byla co do kaligrafie jednou z nejdokonalejších. Jeho ornamenty byl rovněž znamenité.“³⁸ Těmito slovy Bilibina ohodnotil M. V. Dobužinskij ve své knize *Vospominanija*. Téměř to samé řekl i A. N. Benua: „Bilibin zná snad úplně všechno o ruských krojích, ruském stavitelství, ruských pokrývkách hlavy i ozdobách! A on toho ví tolik, že to s těmi poznatky někdy až přehrnání. Jestli se Bilibinovi dá vůbec něco vytknout, tak to, že jeho láska k dávné minulosti naší vlasti někdy převyšuje cit pro poezii a že množství detailů zastihuje základní myšlenku.“³⁹

Západní secese se skutečně u mnoha členů skupiny *Mir iskusstva* neprojevovala tak výrazně. Bilibinovi byla cizí její mnohovýznamová tajuplnost, málokdy uvidíme v jeho

---

³⁶ Sergej Golyneč, *Ivan Bilibin* (pozn. 3), s. 8.

³⁷ Sergej Golyneč, *Ivan Bilibin* (pozn. 3), s.8-9.

³⁸ Viz Danuše Kšicová (pozn. 23).

³⁹ Viz Danuše Kšicová (pozn. 23).

zralých kompozicích typické secesní pojetí ornamentů: neklidný rytmus zahnutých a lomených linií. Zároveň měl rád motivy slavnostních pochodů a svátečních hostin, které jsou v národní variantě secese rozšířené a které patří ke staroruskému a lidovému umění.

Nelze nesouhlasit se Sergejem Golyncem, že stylistika secese je na jednu stranu podmíněná potřebou vytvořit romantické a fantastické obrazy, což jeho předchůdci svými uměleckými prostředky nedokázali, na druhou stranu úsilím o dekorativní vyobrazení skutečnosti. Právě s těmito tendencemi je spojen vznik knižní grafiky v posledních desetiletí 19. a počátku 20. století. Pojetí kresby jako ozdoby, jež je blízká lineárnímu ornamentu a siluetě, se stalo podstatou secese.⁴⁰

„Naše pojetí grafiky počátku 20. století je spjato s velkou disciplínou a velkou lineární kanoničností. Volná šrafovaná kresba, kde linka nepodléhala přesnému systému zobrazení, za grafiku nepovažována nebyla. [...] Prvopočátek této přísné dekorativně-lineární disciplíny bylo třeba hledat v těch lineárních technikách předešlých období, kde sám zpracovávaný materiál vyžadoval důsledný, pozorný a šetrný přístup ke každé lince. Zdrojem byl například renesanční dřevořez, japonské, ale i staroruské umění,“ napsal Bilibin⁴¹. Používání výrazových prostředků ruského ornamentu, lubku a ikony mělo tedy dva cíle: nejen že pomáhalo předat atmosféru pohádkovosti a dávných časů, ale zároveň přispívalo utváření grafického stylu. Ve výšivkách, potiscích a starých rytinách našel umělec motivy, které se skvěle hodily na stránky knih a které byly vhodné pro tištěnou reprodukci.

Způsob, jakým Bilibin kreslil tyto obrázky, připomínal práci rytce. Nejprve si na papíře udělal náčrtek, poté na pauzovacím papíře detailně zpracoval kompozici a následně vše přenesl na kladívkový papír. Na tužkou nakresleném obrázku pak štětcem, jenž byl vyroben ze štětín lasice a jehož konec seřízl tak, aby se podobal rydlu, dělal tenké kontury tuší. Ve zralém tvůrčím období Bilibin odmítal kreslit perem, jež u svých dřívějších ilustrací někdy používal.⁴²

Důležitou etapou při utváření bilibinského stylu, který se stal jedním z individuálních projevů secese, se stala léta 1902-1905. V pracích z tohoto období se

---

⁴⁰ Sergej Golyneec, *Ivan Bilibin* (pozn. 3), s. 9.

⁴¹ Sergej Golyneec, *Ivan Bilibin* (pozn. 3), s. 10-11.

⁴² Viz Evgenij Klimov (pozn.11), s.13.

odráží jeho bezprostřední dojmy z cest na sever Ruska. *Pohádka o caru Saltánovi* od Alexandra Sergejeviče Puškina byla pro Bilibina zdrojem inspirace a poskytla mu velký prostor pro jeho fantazii. Zde mohl dát volný průchod své lásce k ruskému umění 17. století, k tomuto, jak se sám Bilibin vyjádřil, „kouzelnému pohádkovému období lidové umělecké tvorby.“⁴³

V této sérii ilustrací se kromě národních vzorů výrazně projevuje i japonský dřevořez, který sehrál při utváření secesní grafiky významnou roli. Například v ilustracích Puškinovy pohádky jsou scény hostiny protkány motivy ruského ornamentu a obraz sudu, plovoucího po moři, připomíná *Vlny* japonského umělce Hokusai.⁴⁴

Dosáhnout celistvosti a větší stylistické jednoty se Bilibinovi podařilo až v dalších letech. V ilustracích z let 1900-1910 se kompozice, která je obvykle zespono orámována kopci a svrchu mraky nebo horizontálními liniemi označujícími nebe, otevírá paralelně s plochou listu..⁴⁵ Velké postavy jsou vyobrazeny ve strnulých pózách. Světlo zcela mizí, barvy se stávají méně výraznými, důležitou roli hrají prázdná místa na papíře, složitější je i způsob vytváření kontur, vzniká přísný systém tenkých čar a teček. Skvělým příkladem prací z tohoto období jsou ilustrace k *Pohádce o zlatém kohoutkovi* (1906-1907, 1910) napsané Alexandrem Sergejevičem Puškinem v roce 1834. V tomto díle již Bilibin dosáhl harmoničnosti a přiměřenosti.

Ve svých pozdějších ilustracích výtvarník přechází od lubku k principům staroruského malířství - barvy jsou jasnější a sytější, ale hranice mezi nimi již nejsou vyznačeny černou tenkou konturou, ale zhuštěním tónů a tenkou barevnou linkou. Barvy se zdají být zářivé, ale zachovávají lokálnost a plochost, takže obraz někdy připomíná přihrádkový smalt.

Bilibin se orientoval na tradice staroruského a lidového umění. Vytvořil logický systém grafických postupů, který se v podstatě zachoval po celou dobu jeho tvorby. Tento grafický systém a osobitost pojetí obrazů z bylin a pohádek, které je Bilibinu tak vlastní, nám umožňují mluvit o zvláštním bilibinském stylu.

---

⁴³Sergej Golyneč, *Ivan Bilibin* (pozn. 3), s. 10-11.

⁴⁴Sergej Golyneč, Galina Golyneč, *I. J. Bilibin* (pozn. 2), s. 60.

⁴⁵ Artur Baragamjan, *Velikije chudožniki* (pozn.32), s.16.

6.Scénografie k opeře Rimského-Korsakova *Sněhurka*

Pohádková divadelní hra *Sněhurka*, kterou Alexandr Nikolajevič Ostrovskij napsal r. 1873 a jejíž předlohou se stala ruská lidová pohádka, je dodnes inspirací pro mnohé autory. Dílo, v němž se odráží kolorit ruské kultury, plné slovanské mytologie, a temné vysoké lásky, nemohly nechat mladého umělce Ivana Bilibina lhostejným. Právě u něj si r. 1905 objednalo pražské Národní divadlo výpravu ke hře Rimského-Korsakova *Sněhurka*.⁴⁶

Dříve než začneme mluvit o Bilibinově triumfu na scéně českého hlavního města, musíme prozkoumat, jak se utvářela umělecká stránka díla. Je nezbytné vrátit se poněkud nazpět a porovnat první inscenaci této hry na scéně Malého a Velkého divadla v Moskvě s těmi pozdějšími.

Divadelní hru pod vedením samotného Ostrovského do svého repertoáru zařadilo Malé divadlo v Moskvě a paralelně, v květnu r. 1873, se konala premiéra i ve Velkém divadle. Hudbu ke hře napsal Petr Iljič Čajkovskij. Na scénické realizaci se podílelo několik výtvarníků včetně Karla Fjodoroviče Val'ce a Pavla Alexandroviče Isakova. Samotné dekorace nepřevyšovaly ty, které vytvářeli divadelní výtvarníci. Později byl k práci na vytvoření scény přizván Viktor Vasněcov. Schopnost realisticky zobrazit folklorní pohádkový svět bylo prvním krokem na cestě k ruskému umění „stříbrného věku“.⁴⁷ A právě to předurčilo styl *Sněhurky* a stalo se podnětem k rozkvětu ruské scénografie. V letech 1881-1882 byla hra uváděna již v kostýmech podle Vasněcových návrhů a s jeho dekoracemi.

Ostrovského hra vzbudila zájem i znamenitého skladatele Nikolaje Andrejeviče Rimského-Korsakova, jenž roku 1881 napsal na motivy *Sněhurky* operu o čtyřech dějstvích. A byl to také on, kdo jí dal přívlastek „jarní pohádka“.⁴⁸ Za scénickou výpravu premiéry, která se uskutečnila téhož roku v Mariinském divadle v Petrohradě, byl odpovědný Michail Iljič Bočarov a Matvej Andrejevič Šiškov. O něco později byly na představení v Mamontově soukromé opeře v Moskvě použity scénické a kostýmní návrhy

---

⁴⁶ Viz Oleg Semjonov (pozn. 4), s. 80.

⁴⁷ Danuše Kšicová, *Od moderny k avantgardě* (pozn.10), s. 222-223.

⁴⁸ Vladimír Stasov, *Zhivopis', skulprura, muzika* č.3, Iskusstvo, Moskva, 1952, s. 56. (český: *Malířství, sochařství, hudba*).

Viktora Vasněcova, precizně vyhotovené jeho bratrem Apollinarem Vasněcovem.⁴⁹ Toto provedení se na dlouhou dobu stalo vzorem pro výtvarné zpracování divadelních her na motivy pohádek.

Všichni jevištní výtvarníci, kteří se na *Sněhurce* podíleli, do ní vnesli svůj vlastní styl a pomohli ji tak zařadit do rodící se secese.

Jedním z nejdůležitějších článků práce na opeře se však stal Ivan Bilibin. Poměrně nečekaným byl jeho debut jakožto jevištního výtvarníka nikoli ve vlasti, nýbrž v Česku, kam se rozšířily zvěsti o nadaném výtvarníkovi-pohádkáři. Na jaře 1905 se v pražském Národním divadle konala premiéra opery Rinského-Korsakova *Sněhurka*, kterou režíroval Robert Polák, dirigoval Karel Kovařovic a vypravil Ivan Bilibin.⁵⁰

V pražské Národní galerii se dochovaly dva akvarely: *Vesnice Berendějevka* [obr. č. 1], návrh dekorace k prvnímu dějství opery, a *U cara Berenděje* [obr. č. 2]⁵¹, návrh dekorace k druhému dějství. Bilibin, stejně jako u druhého dějství, zvolil pro výpravu hry velmi vhodnou kompozici. Divák tak má pocit, jako by byl součástí tohoto divadelního představení. Vyvolat takový pocit však není snadné. Výtvarník záměrně otevírá pohled na vesničku vyobrazením nikoli celé chalupy, ale jen její poloviny, čímž vytváří iluzi, že druhá polovina zůstává za námi. Pocit, že se jedná o skutečnou vesnici, je umocněn pomocí perspektivy, která se neprojevuje jen v základních liniích kompozice (linii střechy a základů domu), ale i v detailně prokreslených břevnech, z nichž jsou chalupy postaveny a které směřují do dále k linii horizontu. Zatímco v popředí čtenář vidí zářivé zdobné národní vzory dekorující okenice, sloupy a zábradlí chalupy, přírodní scenérie v pozadí jsou řešeny velmi obecně. Stromy, za nimi se vyvyšující pole i nebe jsou namalovány tlumenými barvami.

Je třeba zmínit se rovněž o perspektivě u návrhu k druhému dějství. Perspektiva je využita jak u dřevěných stěn chalup, tak u prkenné podlahy, jež je tak puntičkářsky nalinkována. Avšak první, čeho si všimnete, je vzor dekorace carova pokoje. Bilibin předvádí své vynikající dovednosti a dokonalou znalost lidové tvorby. Hlavními ornamentálními motivy jsou rostliny a zvířata. Výtvarník je použil jak u vchodu, tak

⁴⁹ Danuše Kšicová, *Od moderny k avangardě* (pozn.10), s. 223.

⁵⁰ Viz Danuše Kšicová (pozn. 23).

⁵¹ Originální akvarely dochované v divadelním archivu pražského Národního muzea je zakoupený roku 1960.

u čtyřúrovňových sloupů v místnosti, na střeše a zábradlí. Nosník je zdoben samostatnými kruhy. V každém z nich se nachází hranatý slovanský pohanský symbol. Všechny vzory jsou namalovány čistými a jasnými barvami.

Jejich srovnání s Vasněcovými návrhy týchž scén [obr. č. 3, 4] dokládá, v čem Bilibin na Vasněcova navazuje a v čem jej přesahuje. Vasněcov, který byl Bilibinovi blízký „básnickým realismem“, se orientoval více na folklorně dekorativní část opery. Jeho dekorace byly zdobné, zatímco Bilibin usiloval o realističtější ztvárnění. Ve Vasněcových návrzích je dokonale vystižený charakter akvarelu – lehkost nevyžadující přesné zobrazení. Akvarel skvěle vyjadřuje atmosféru díla. A proto je panorama Berendějevky na Vasněcově návrhu malebnější. Bilibinův přístup je ale jiný. Jeho dokonalá přesnost zobrazení perspektivy a detailů svědčí nejen o jeho znalostech každodenního života a lidového umění, ale shoduje se i s představou o charakteru opery samotného Ostrovského.⁵²

Na scénické výpravě pražského divadla Bilibin pracoval s jemu vlastním ilustrátorským stylem, což je také důvod, proč výtvarné řešení *Sněhurky* tak připomíná jeho grafiku pohádek. Akvarel k druhému dějství opery, na němž jsou zachyceny komnaty cara Berenděje, je plný drobných vzorů ruského ornamentu, jež zdobí interiér pokoje. Tyto vzory se nachází i na fasádách vesnických chalup v prvním dějství. Dané výtvarné řešení lze porovnat s ilustracemi k pohádce *Peříčko Finista Jasného sokola* (1900) [obr. č. 5], která zachycuje odjezd cara na trh. I zde autor s pečlivostí jemu vlastní do detailů propracoval ornamenty na chalupách a okenicích. Dalším příkladem může být jeho ilustrace *Kněžna na černé věži* k pohádce *Bílá kačenka* (1902) [obr. č. 6].

Sněhurka je považována za unikátní dílo, ve kterém malíř poprvé vystupuje ve funkci dekorátéra a které stálo u zrodu Bilibina jako divadelního umělce. A teprve po prostudování *Sněhurky* může být zkoumán vznik bilibinského stylu.

---

⁵² Danuše Kšicová, *Secese* (pozn. 8),s.102.

7. Scénografie k operě Rinského-Korsakova *Pověst o neviditelném městě Kitěži a Panně Fevronii*

Další opera Rinského-Korsakova s Bilibinovými ilustracemi byla v Česku uvedena až třicet let po debutu *Sněhurky*. 8. listopadu 1934 se na scéně brněnského Zemského divadla pod taktovkou Zdeňka Chalabaly konala premiéra *Pověsti o neviditelném městě Kitěži a panně Fevronii*. Čtrnáctá opera ruského skladatele Nikolaje Andrejeviče Rinského-Korsakova o čtyřech dějstvích byla napsána roku 1907 a vychází ze syžetu legendy o městě Kitěži z 18. století. Na libretu se společně se skladatelem podílel i Vladimir Ivanovič Bělskij.⁵³ Téhož roku se konala premiéra opery i na scéně petrohradského Mariinského divadla. Dekorace byly vytvořeny podle návrhů vynikajících ruských malířů Konstantina Alexejeviče Korovina a Apollinarije Michailoviče Vasněcova, kostýmy podle Korovinových návrhů.

Opakované inscenace v provedení těchto umělců se nepochybně vepsaly do paměti publika svou osobitostí a motivy, jež jsou v Rusku tak oblíbené a známé. Divadelní umělci tehdy určovali trend a vládli scéně. V čele těchto znamenitých mistrů stanul Konstantin Alexejevič Korovin, Leon Nikolajevič Bakst a Alexandr Jakovlevič Golovin.⁵⁴ Pro Bilibina nebylo lehké jim konkurovat. Výtvarník se ale nevydal po cestě podřizování se nebo více méně úspěšného napodobování a v divadle působil jako grafik, nikoli malíř. Odmítl pro něj netypické volně se přelívající široké barevné malířské linie. Vytvořil vlastní koncepci výstavby scénického prostoru a jeho výzdoby. Scéna tak měla podobu velkých osobitých obrazů, blízkých ruskému *lubku*.⁵⁵ Pokud však malíř dříve (zejména v prvním období, např. ve *Sněhurce* z roku 1905) usiloval o realistické vyobrazení a vědomě stíral hranici mezi pozemským životem a pohádkovým světem, pak se v takových pohádkách jako *Zlatý kohoutek* (1909), *Sadko* (1914), *Pták Ohnivák* (1931) a jiných pozdějších inscenacích snažil o krajní stylizaci. A *Pověst o neviditelném městě Kitěži a panně Fevronii* nebyla výjimkou.

---

⁵³Viz Danuše Kšicová (pozn. 23).

⁵⁴ Margarita Davydova, *Chudožniki v teatre nachala 20 veka* (český: *Umělci divadla začátku 20.st.*), Nauka, Moskva, 1999

⁵⁵ Sergej Golyneec, *Ivan Bilibin* (pozn. 3), s.15-16.

Scénická výprava k druhému dějství opery [obr. č. 7], která je doposud uchována v brněnském divadle⁵⁶, připomíná výtvarníkovu práci na *Sněhurce*, ale je již celistvější a díky menšímu množství detailů nepůsobí tak roztržštěně. Autor v ní s dřívější pečlivostí a pedantstvím zachytil ruské město s dřevěnými chaloupkami a kostelem na pozadí malebné přírody. Rovněž kompozice díla upoutá pozornost diváka, který se tak nechtěně stává součástí této inscenace.

Scénická výprava z roku 1929 ke druhému obrazu čtvrtého dějství [obr. č. 8] se již velmi liší od realistického zobrazení prvních výtvarných zpracování. V době vzniku *Pověsti o městě Kitěži* si již Bilibin vytvořil vlastní koncepci a aranžérský styl. Toto dílo je považováno za vzor rozvinutého bilibinského stylu. Malíř neskrývá nerealističnost takto vytvořeného pohádkového světa. Záměrně vyobrazil krajinu a architekturu tak, aby nepůsobila plasticky. Vše je založené na přesné symetrii kompozice. V centru se tyčí pevnost z bílého kamene s několika kopulemi a s přilehlými kouzelnými zahradami. Pocit, že pevnost směřuje vzhůru, vyvolávají tenké proužky na její fasádě. Tento pohyb pozorujeme i u úzkých vertikálních oken a dveří chrámu, namalovaných v odstínech bordó. Celý zadní plán kompozice tvoří slunce a jeho světélkování. Zatímco doposud autor maloval pozadí tlumenými barvami a nezabíhal do detailů, nyní ho rozdělil na barevné úseky, přičemž každý z nich ozdobil rozličnými tečkovanými vzory. Půlkruhová spektra, uspořádaná v témže pořadí jako barvy duhy, plynule navazují na ostré sluneční paprsky kontrastující s červeným pozadím. A takto se zářivý a detailně propracovaný zadní plán stává součástí dominanty kompozice. Bilibin maximálně stylizuje také přírodu, a vytváří tak dojem, jako by všechny stromy, keře a květiny, které obklopují pevnost, byly součástí jednoho barevného ornamentu. Vykražované koruny stromů přetékaají a harmonicky doplňují tři vrstvy oblaků. Oblaky lemují horní část kompozice a vytvářejí jakoby otevřené kulisy. Dalším detailem, který vtahuje diváka do obrazu, je kobercová cestička, vedoucí od nás až k hlavní městské bráně. Je to jeden z mála detailů, u něhož se využívá perspektivy a který je součástí opakujícího se šachovnicového ornamentu. Šachovnicový vzor byl použit i na střechách domů a vstupních portálech a lehce deformovaný také ve spodní části fasády domu a na hlavní bráně.

---

⁵⁶ Originalní akvarel dochovaný v archivu Národního divadla v Brně od roku 1934.

Malíř záměrně vybral tento způsob dekorace, jelikož se domníval, že právě tak mohou být všechny prvky v harmonii. Výtvarná složka se podřídila hudební a hudební složka výtvarné, čímž se vytvořil nádherný uzavřený celek.

Dvourozměrné dekorace skvěle kontrastovaly s nadýchanými a objemnými kostýmy, taktéž vytvořenými Bilibinem.⁵⁷

Ve Státním ruském muzeu se bohužel dochoval jen jeden návrh kostýmu z roku 1934, který patřil postavě *Chlapce* [obr. č. 9].

---

⁵⁷ Tat'ana Veržnikova, *Ivan Jakovlevič Bilibin* (pozn.5).

8. Scénografie k opeře Rimského-Korsakova *Pohádka o caru Saltanovi*

Třetí opera Rimského-Korsakova *Pohádka o caru Saltanovi* v provedení Ivana Bilibina byla zařazena do repertoáru pražského Národního divadla známým ruským režisérem Nikolajem Nikolajevičem Jevreinovem 8. června 1935.⁵⁸

V archivech se naštěstí dochovalo nejen mnoho zpráv o tomto představení, ale i všechny Bilibinovy dekorace a návrhy kostýmů.⁵⁹ Proto bych také chtěla této inscenaci věnovat více pozornosti. Avšak dříve než začnu hovořit o Bilibinově práci na pražské scéně, je třeba se podívat na jeho dřívější knižní ilustrace k Puškinovým dílům.

Výtvarník se nejprve věnoval pohádce autorské, nikoli lidové. Jedním z rysů, kterým se Puškinovy pohádky liší od lidových a který doslova bije do očí, je jejich pozoruhodná barvitost a teatrálnost. Spisovatel se spoléhá na tvořivou fantazii čtenáře. V *Pohádce o caru Saltanovi* nás vše oslepuje svou zářivou, doslova pohádkovou krásou – obloha, moře, hvězdy, město, carovy komnaty, šaty hrdinů a samozřejmě i mladá carevna, která „ve dne světlo boží ztmaví a v noci zemi osvětlí“.⁶⁰ Výtvarník dostal obrovský prostor a příležitost, aby mohl plně projevit svůj talent. A Bilibin toho využil. Je to vidět na první pohled, když se zadíváme na obálku knihy [obr. č. 10].

Netypický je zejména formát. Bilibin nahradil obvyklý velký vertikální formát horizontálním. Je možné, že jeho záměrem bylo, aby kniha vypadala jako skica nebo plakát k představení. Rozšířil žánrové hranice knižního umění a vytvořil až nerealistické dílo. Puškinovy pohádky však takový přístup umožňují.

Jestliže se zadíváme na Bilibinovu obálku knih, opravdu se zdá, jako by před námi byl návrh k velkolepé divadelní oponě. Již samotný vzhled opony slibuje divákovi, že půjde o něco neobyčejného. Po celé scéně se vzdouvají vlny, které přinášejí „na břeh písčité a pustý“ „třicet vítězů udatných“. Nad vlnami se tyčí mohutný dub, mezi jehož větvemi je vyobrazeno mnoho pohádkových postav. Je zde Baba Jaga, víly, chaloupka na kuří nožce, Krásná Vasilisa, Šedý vlk i Kostěj Nesmrtelný. A zdá se, že za korunou stromu

⁵⁸Viz Margarita Davydova (pozn. 54).

⁵⁹V divadelním archivu pražského Národního muzea se dochovaly čtyři scénické návrhy a třicet čtyři skici kostýmů.

⁶⁰ Viz Oleg Semjonov (pozn. 4), s. 55.

se schovávají i další pohádkové postavy. Uprostřed této kompozice na pozadí zlatavé, zelenkavé, modré, opravdové pohádkové velkoleposti si to vykračuje Chytrý kocour. Obálka knihy není jen odrazem syžetu *Pohádky o caru Saltánovi*, ale díky „kouzelnému duchu“, který je zde až pozoruhodně zachycen, je jistým prologem k celé pohádkové tvorbě Puškina. Bilibin zamýšlel udělat ilustrace ke všem Puškinovým pohádkám a jak je vidět, tato obálka měla být součástí série.⁶¹

Když si čtenář prohlíží obálku knihy, v rukou najednou drží obrazy, jeden krásnější než druhý. Panorama běsnícího moře unášejícího sud s carevičem Gvidonem a jeho matkou, malebné pohádkové město, kterým se kochají jak postavy, tak i divák, a mnohé další. Bilibin dokázal ve svých ilustracích jasně a působivě zachytit rozsáhlost Puškinových pohádek. A jelikož měl již jistou zkušenost jako scénický výtvarník z práce na *Sněhurce*, využil u této ilustrace scénografických postupů.

Velký vliv na Bilibinovy ilustrace ke knize *Pohádka o caru Saltánovi* měla stejnojmenná opera Rimského-Korsakova. Rimskij-Korsakov ji dokončil roku 1900, tedy pět let před tím, než Bilibin vytvořil cyklus ilustrací k Puškinově pohádce. Obrazy a kouzelné melodie opery udělaly na umělce velký dojem.⁶² Hudba je velmi barvitá a názorná. Posluchač má pocit, jako by před sebou viděl i moře, i oblohu plnou hvězd, i kouzelné město. Ne nadarmo se říkalo, že Rimskij-Korsakov píše „hudbu, kterou je možno vidět“. A to bylo právě to, oč také ve svých pracích Bilibin usiloval a co ho tak uchvátilo v dílech tohoto skladatele.

Dekoracím k této opeře se věnoval již v prvních desetiletích 20. století, o čemž svědčí barevný akvarel *Mořský přístav s molem* [obr. č. 11] z roku 1912, jenž je součástí archivu pražské Národní galerie. Architektura i útulný přístav se zubatými konturami kotvících pohádkových plachetnic jsou rovněž propracovány do nejmenších detailů. Dřevěné stavby v popředí a překrásné město s věžemi v dáli, postavené z bílého kamene a jako by vyrůstající z mořského dna, působí velice harmonicky. Podobné město již bylo na jedné ilustraci Puškinovy pohádky v petrohradském vydání z r. 1905⁶³ [obr. č. 12].

---

⁶¹ Viz Oleg Semjonov (pozn. 4), s. 56.

⁶² Sergej Golyneč, *Stat'ji. Pis'ma. Vospominanija* (pozn.1).

⁶³ Aleksandr Puškin, *Pohádka o caru Saltánovi*, Ekspedicii zagotovlenije gosudarstvennyh bumag, Leningrad, 1905.

Poněkud jinak přistupoval autor k tomuto tématu v inscenacích *Cara Saltána*. V roce 1930 vytvořil scénografii v Divadle Champs-Élysées v Paříži (1930) a nakonec v Národním divadle v Praze (1935).

Díky tomu, že se v Praze dochovalo velké množství skic, můžeme nyní vidět, jak se změnil Bilibinův styl v pozdním období jeho tvorby. Věnoval se naivnímu umění a církevní malbě a zároveň využíval i nové postupy.⁶⁴ Kontury a linky se stávaly výraznějšími, barvy jasnějšími a z kompozice se vytrácela perspektiva. Příkladem je scéna k prvnímu dějství *Tažení cara Saltána s dělem* [obr. č. 13]. Uprostřed se nachází carské dělo obklopené členy družiny. Kompozice je velice složitá a přesycená detaily. Nehledě na pestrost a originalitu těchto prací, je třeba říci, že je v nich něco nadbytečného. Přesto však dílo působí celistvě a velmi dynamicky. Co je však zajímavé a netypické – dynamika nespočívá v rozložení kompozice nebo její formě, ale v detailech. Pohyb jde zleva doprava, z té strany, kde se nachází carovo vojsko. Takto Bilibin ukazuje carovu přesilu. Pohyb – to je především samo dělo, které střílí na protivníka. Oheň a kouř, jež z něj vycházejí, doplňují chod událostí. Družina stojící nalevo od děla a pochodující stejným krokem dodává tomuto příběhu pohyb. V horní části kompozice je zachycen car právě v momentě, kdy zabíjí svého nepřítele. Jeho tělo rovněž směřuje dopředu a doplňuje pochod družiny. Car Saltán třímá v rukou červené kopí, které prochází paralelně s dělem a které rovněž zdůrazňuje celkový směr. Vlevo leží padlé vojsko. Je potlačeno velkým počtem postav, pohybem, který je na něj směřován, ale zejména barvou. Zatímco na levé straně dominuje zářivě červená a žlutá, na pravé straně převládají tmavě zelené a hnědé odstíny, které ve srovnání s prvními prohrávají.

Okouzlení naivním uměním je vidět i v jeho dalších scénických návrzích. Na jednom z nich [obr. č. 14] je zachycen stylizovaný carský palác, stojící na břehu moře, a v pozadí jsou vyobrazeny chrámy z bílého kamene se zlatými kupolemi. Obraz nepůsobí realisticky. Bilibinův styl počátku 20. století připomíná jen červená loď klouzající po tyrkysově modrých vlnách s hřebeny, vytvářejícími bílou pěnu.

Carský zámek v sobě nese Bilibinův oblíbený šachovnicový vzor. Na fasádě zámku ho můžeme najít v různých obměnách. Na střeše nejbližší stavby vidíme kosočtverečný vzor s kombinacemi zlatých, tmavomodrých a tmavočervených prvků. Zdi jsou

---

⁶⁴ Danuše Kšicová, *Secese* (pozn. 8), s. 106.

dekorovány klasickými kostkami v odstínech světle modré a červené. V témže stylu je řešen i koberec, položený u hlavního schodiště. Ve vzorech již nenajdeme dříve tak hojně motivy květin a zvířat. Pouze nad vstupem na pravou věž můžeme spatřit dvojici lvů, avšak ti zde plní spíše roli carského symbolu.

Carský dvůr v Tmutarakani [obr. č. 15] na mořském pobřeží je namalován v témže stylu a svou architekturou připomíná moskevský Kreml.⁶⁵ Skalitý ostrov s dubem silně kontrastuje s pohádkovým palácem, který, stejně jako přízračný zámek Kitěž, jakoby vyrůstá z mořského dna. Tak to viděl i sám Puškin a tak to i hudebně ztvárnil Rimskij-Korsakov. Architektonická kompozice je dominantou tohoto obrázku, ale zároveň je tím nejsvětlejším místem. Výtvarník zde použil studené barvy. Vzory na budovách jsou takřka neviditelné, čtvercové zdobení spatříme pouze na některých kupolích a zdech hlavní brány. Všechny stavby jsou namalovány světlými harmonickými barvami, což napomáhá jejich tajemnému, přízračnému vzhledu. Přední plán, který barevně velmi kontrastuje se zámky, také není propracován do detailů. Skalnatý břeh je lemován vlnitým ornamentem, jež připomíná Bilibinovu práci na vyobrazení moře v zadním plánu.

V archivu pražského Národního divadla se nachází více než 30 návrhů divadelních kostýmů k *Pohádce o caru Saltánovi*. Bilibin se snažil o to, aby dekorace a obrazy postav působily harmonicky. Kostýmy jsou rovněž barevné a jejich vzory jsou plné detailů. Car Saltán [obr. č. 16] je oblečen do zlatého kaftanu pošíitého drahokamy, volány mají šachovnicový vzorek. Stejně tak se Bilibin snažil vyobrazit povahu hrdinů. V obraze Babarichy [obr. č. 17] je jasně vidět umělcův ironický postoj k této postavě. Zajímavá je rovněž koza [obr. č. 18], oblíbená postava slovanského folkloru, která v Puškinově pohádce nevystupuje, ale která se objevuje pouze v Bělského libretu k opeře.⁶⁶ Postava kozy má zcela jistě co dočinění s Bilibinovou láskou k humoru, jenž je přítomen jak v Puškinových pohádkách, tak v opeře samé. Projevuje se například v žertovné písni o sarafánu ušitém z lopuchu, který mohou popovy kozy sníst. Koza se zde objevuje v ruském sarafánu a láptích a v rukou drží lžíce, používané jako slovanský lidový hudební nástroj.

---

⁶⁵ Danuše Kšicová, *Od moderny k avangardě* (pozn.10), s. 232.

⁶⁶ Viz Danuše Kšicová (pozn. 23).

9. Scénografie k opeře Rímského-Korsakova *Pohádka o zlatém kohoutkovi*

Pokud se zabýváme Bilibinem jakožto divadelním výtvarníkem a sledujeme, jak se utvářel jeho styl, nemůžeme opomenout jednu z jeho nejvýznamnějších prací *Pohádka o zlatém kohoutkovi*. Tedy dílo, jež se stalo vizitkou tohoto umělce, vrcholem jeho umění. Výprava *Zlatého kohoutka* se stala posledním článkem v jeho pracích na této pohádce. Proto je velmi důležité, abychom se nejprve zaměřili na to, jak daná pohádka vznikla.

Alexandr Sergejevič Puškin dokončil svou práci na *Pohádce o zlatém kohoutkovi* 20. září 1834 ve vesnici Boldino. Právě zde, o čtyři roky dříve, během tří měsíců tzv. boldinského podzimu vytvořil asi padesát různých děl. Dokončil *Evžena Oněgina*, napsal *Bělkinovy povídky*, *Malé tragédie*, poemu *Domek v Kolomně*, řadu lyrických básní a mnoho dalšího. A nyní, za celý podzim, vznikla jen jedna krátká pohádka.⁶⁷

Pod vlivem životních událostí se změnilo i spisovatelovo rozpoložení, a proto se *Pohádka o zlatém kohoutkovi* nepodobá žádné z jeho prací.

Ve všech předcházejících dílech je vidět obrovské množství jeho tvůrčích a životních sil. Svět Puškinových pohádek je plný prostoty a jasnosti. Jeho základem je světlá víra a harmonické uspořádání světa.

Poslední pohádka však vzbuzuje zcela jiný dojem. Nevyzařuje z ní předcházející teplo, není v ní nic navíc - žádné lyrické popisy či srdečné puškinské intonace. Otiskuje se do ní logika jednání hrdinů i dopad těchto jednání, jež posunují děj a přivádějí ho tak k nevyhnutelnému konci.

Ivan Jakovlevič Bilibin pochopil a vycítil koncepci pohádky Alexandra Sergejeviče Puškina a roku 1906 vytvořil obzvláště celistvou, lakonickou knihu. Nachází se v ní jen čtyři celostránkové obrázky, jedna ilustrace na dvoustraně, jedna v úvodu a jedna na konci. To je minimální počet ilustrací, jež se mohou v knize nacházet.⁶⁸ Bilibin se dříve snažil předat spíše konkrétní emoce než děj. Tento principu však nyní neuplatnil. Každá ilustrace přesně odpovídá konkrétnímu dějovému momentu. I kdybychom Puškinovu pohádku

---

⁶⁷ Elena Pogosjan(rec), K probleme znachenija simvola Zolotoj Petushok, *Ruthenia* <http://www.ruthenia.ru/document/529393.html>, vyhledáno 8.5.2015.

⁶⁸ Viz Oleg Semjonov (pozn. 4), s. 73.

neznali a měli k dispozici jen Bilibinovy ilustrace, přesto bychom její děj pochopili. Tento přístup svědčí o tom, že výtvarník naprosto přesně porozuměl specifické samotné pohádky.

Jak k ilustracím k *Pohádce o caru Saltánovi*, tak i k práci na *Pohádce o zlatém kohoutkovi* Bilibin přistupoval z pozice divadelního výtvarníka. Čtyři celostránkové obrázky představují čtyři jednání divadelní hry, ilustrace na dvoustraně je intermezzo, v úvodu - preludium a na konci - závěr. Kniha je uspořádána jako klasické divadelní představení.

První, čeho si čtenář všimne, je nezvykle velký formát knihy a jeho horizontálnost. Důležitá je i velikost samotných akvarelů, které zaujímají celou stranu. Nezbyvá na ní již žádné místo pro text, není co číst. Čtenář tak přestává být čtenářem a noří se do světa dokonalého uměleckého ztvárnění Puškinovy pohádky.

Nicméně důležitější než rozměr ilustrací a jejich umístění na straně je charakter těchto ilustrací. Bilibin vytvořil imitaci barevné lidové rytiny - lubku. V té době však byl lubok samostatným uměleckým dílem, jež mohlo viset i v bytě znalce umění, i v chalupě rolníka.⁶⁹ Tak se umělec maximálně přiblížil k Puškinově pohádce, která se již dávno stala celonárodní.

Každou jednotlivou Bilibinovu ilustraci lze skutečně považovat za samostatný obraz, jenž by mohl zdobit jakýkoli dům. Faktem však zůstává, že tato kniha byla vytvořena jako něco celistvého a její celistvost se projevuje ve všem. Horizontální pohyb, který prostupuje celou knihu, nás nejen nutí prolistovat ji od začátku až do konce, ale chápat ji také jako jistý proud směřující k určitému cíli.

Celistvosti knihy napomáhá i sám grafický styl Bilibinových akvarelů. V této práci výtvarník dosáhl vrcholu umění. Linie je přesná, nikoli však fádňní. Je výrazná a zároveň ornamentální. Nechce se věřit, že byla vytvořena měkkým štětcem a nikoli rydlem. Podobá se spíše barevným otiskům řezbářských desek než tištěnému akvarelu.⁷⁰ Výtvarník vytvořil imitaci rytiny, poněvadž byl přesvědčen, že díky tomu bude kniha unikátní.

---

⁶⁹ Sergej Golyneč, *Ivan Bilibin* (pozn. 3), s. 16.

⁷⁰ Viz Oleg Semjonov (pozn. 4), s. 73.

Nicméně nejpodstatnějšími znaky, na nichž je založena koncepce knihy, je jednota a celistvost Puškinova pohádkového světa a Bilibinových ilustrací. Výtvarník svými akvarely vyprávění nedoplňuje, neupřesňuje ani nedoprovází, nýbrž ho bezprostředně následuje. Proto je obtížné hodnotit jeho práci, aniž bychom pochopili samotnou Puškinovu pohádku.

Hranice mezi skutečným a smyšleným je zde velmi tenká. Pohádka začíná slovy:

Hezde, в тридевятом царстве,   За деватеро horami
*В тридесятом государстве...   а за деватеро řekami...*⁷¹

A dál již čtenář netuší, zda se jedná o pohádku, nebo skutečný příběh. Je také záhadou, kdo jsou ty postavy tak málo podobné hrdinům dřívějších Puškinových pohádek.

Kohout vždy ve folkloru vystupuje jako výrazná postava s osobitou povahou. Puškin ho však všech povahových rysů zbavil. Stejně postupuje i u kohoutova pána - astrologa. Tato postava není ničím zvláštní, nemá žádné specifické rysy, které by cokoli vypovídaly o jejím charakteru. Totéž lze pozorovat i u šamachanské carevny. Rimskij-Korsakov to nazval *záhadou bez řešení*.⁷²

Absence výrazných rysů je typická zejména pro carovy poddané. Autor nejmenuje jediného vojáka, vystupuje zde jen vojsko a lid. Všichni jsou nevýrazní. Jasně je pouze jedno, a to že ani lid, ani vojsko cara nemiluje upřímně a nehodlá s ním mít soucit.

Bilibin dokázal znamenitě předat nevýraznost, kterou můžeme pozorovat u většiny pohádkových postav. Z jeho ilustrací se nedozvíme o nic víc než od samotného Puškina. Může jen tušit, jak lákavá pro něj musela být představa „vykreslit“ šamachanskou carevnu. Protože se však držel spisovatelovy koncepce, musel tomu odolat.

---

⁷¹ Aleksandr Puškin, *Pohádku o zlatém kohoutkovi*, Ekspedicii zagotovlenije gosudarstvennych bumag, Leningrad, 1907.

⁷² Viz Oleg Semjonov (pozn. 4), s. 79.

Jen jednu postavu popsal Puškin barvitě a do detailů - cara Dadona. Car je impulsivní a temperamentní. Je to nejživější a nejvýraznější postava celého cyklu ilustrací.⁷³

Jak Puškin, tak Bilibin vytvořili člověka, jehož rozmary nemají dlouhého trvání. Ihned zapomene na smrt svých synů, upustí od slibu, který jim dal, a nakonec zabije astrologa. *Nestav se mi do cesty* je jeho jediné životní pravidlo. Právě proto je tak strašný.

Dadon není jen pohádkový car. Jedná se o parodii na skutečný prototyp. Cenzor (jak se domníval) vyškrtl ty nejnebezpečnější řádky: *Vládni a moc se přitom nenadří*⁷⁴ a samozřejmě zcela upřímný konec:

Сказка ложь, да в ней намек!   Pohádka je lež, ale na něco poukazuje!
*Добрым молодцам урок.   Pro dobré lidi je to lekce.*⁷⁵

Obraz Dadona však zůstal neměnný. A jeho prostřednictvím můžeme jasně vidět „povahu“ skutečného cara, jenž rovněž nedodržel slovo, které dal samotnému Puškinovi, a jenž surovými metodami vychovával poddané, které nepovažoval za lidské bytosti. Puškin nepsal jen satiru na Mikuláše I., ale vynášel rozsudek nad samovládou.⁷⁶

V Bilibinově i Puškinově době (třebaže tato období nelze srovnávat) byly podobné názory mezi předními představiteli inteligence velmi rozšířené. Bilibin se o tom přesvědčil na vlastní oči, když se při svých cestách seznámil s životem ruských rolníků a spatřil, s jakou lhostejností přistupuje carská vláda k ruskému lidu. A když vypukla roku 1905 revoluce, zúčastnil se jí jako satirický výtvarník.⁷⁷ Ostří satiry není v jeho ilustracích, stejně jako u Puškina, směřováno ani tak proti carovi Dadonovi, jako spíše proti principu vlády jednoho člověka nad druhými.

15. října 1906 psal N. A. Rimskij-Korsakov, skladatel, který byl Bilibinovi nejbližší, první takty nové opery *Zlatý kohoutek*. A v srpnu 1907 oba, jak výtvarník, tak

---

⁷³ Viz Oleg Semjonov (pozn. 4), s. 81.

⁷⁴ Sergej Golyneč, *Ivan Bilibin* (pozn. 3), s. 16.

⁷⁵ Alexandr Puškin, *Pohádka o zlatém kohoutkovi* (pozn. 71).

⁷⁶ Viz Elena Pogosjan(rec)(pozn. 67).

⁷⁷ Viz Evgenij Klimov (pozn. 11), s. 15.

skladatel, dokončili svá mistrovská díla: cyklus ilustrací a operu na syžet poslední Puškinovy pohádky.

Rimskij-Korsakov, stejně jako Bilibin, uviděl v *Zlatém kohoutkovi* pamflet na samoděržaví a zpracoval Puškinovu pohádku, ovlivněn revolučním nadšením roku 1905.⁷⁸ Kolik podobnosti můžeme najít ve dvou různých dílech. Především samozřejmě v sociálním zaměření. Laskavý humor, který je tak charakteristický pro skladatele i výtvarníka v době, kdy pracovali na *Pohádce o caru Saltánovi*, se zde mění v sarkasmus a satiru. Všichni chápou, proti komu je tato satira zaměřená. Ani sám skladatel neskrýval podobnost mezi obrazem cara Dadona a ruskými panovníky. Chápala to i cenzura. Žádné jiné dílo Rimského-Korsakova nebylo tak nepřátelsky přijato, jako tato opera⁷⁹. Z libreta vymazali dokonce i Puškinovy verše. Skladatel se inscenace své opery bohužel nedožil. Premiéra *Zlatého kohoutka* se konala až tři měsíce po jeho smrti 24. září 1909 v Ziminově soukromém divadle v režii Petra Sergejeviče Olenina. Výpravy tohoto představení se ujal Ivan Jakovlevič Bilibin.

Výtvarník pokračoval v práci na Puškinově knize, přičemž se striktně držel koncepce, kterou si dříve vybral. Návrhy kostýmů k této opeře se značně liší od těch předcházejících. Postavy jsou jakoby nevýrazné, ale Bilibin není skoupý na satiru, když vykresluje jejich povahy. Oděv je záměrně nevkusný, nejapný a vyumělkovaný. Groteskními prostředky Bilibin vytvořil mnoho výrazných obrazů: hloupého cara-smolaře [obr. č. 19] a jeho vévodu [obr. č. 20], šamachanskou carevnu v ošklivých šatech [obr. č. 21] aj.

I kulisy se vyznačují neskrývanou povrchní líbivostí; paláce, hory a lesy nevypadají opravdově. Takto Bilibin boří okázalou velkolepost Dadonova carství a majetek šamachanské carevny zbavuje romantičnosti.⁸⁰

Scénická kompozice je ve všech třech dějstvích vystavěna paralelně s průčelním obloukem a je založena na symetrii. Kulisou prvního dějství [obr. č. 22] se stalo bezduché město, jež je vidět skrze oblouky carových komnat. Interiéru chybí půvab, cihlová vazba vrchní části zdi přechází v šachovnicový vzor spodní. Stejným ornament vidíme na

⁷⁸ Sergej Goly nec, *Ivan Bilibin* (pozn. 3), s. 16.

⁷⁹ Viz Oleg Semjonov (pozn. 4), s. 86.

⁸⁰ Sergej Goly nec, *Ivan Bilibin* (pozn. 3), s. 17.

podlaže carského pokoje, vrchním oblouku i zdech pevnosti na zadním plánu. Nástříky zelených oken a zářivě žluté lemování oblouků podtrhují nesmyslnosti a nepřirozenost atmosféry. Výtvarník umístil květinový motiv pouze na zadní oblouk, avšak mísením natolik odlišných stylů ještě více umocnil ironičnost.

Ve třetím dějství [obr. č. 23] již vidíme nedaleké město, zobrazené z pohledu z městského náměstí. Zde Bilibin kombinuje nejrůzněji deformovaný šachovnicový vzor a v různých barevných řešeních ho používá na všech fasádách a střeších.

Tyto pestré, barevné obrazy Dadonova carství na počátku a konci inscenace lemují dekoraci druhého dějství [obr. č. 24], provedenou pouze v tmavomodré a olivově zelené barvě. Této dekoraci, jež je svým způsobem ústředním bodem představení, dominuje stanová střecha šamachanské carevny. Třebaže barevně kontrastuje s ostatními dekoracemi, i tato dekorace (stejně jako další dvě) působí velmi suše. Zdálo se, že ještě nikdy výtvarník tak obecně a bez zájmu nekreslil přírodu. Totéž můžeme říci i o samotné stanové střeše. Východní motivy, které vždy vzbuzovaly Bilibinův zájem a které diváci u stanové střech šamachanské carevny očekávali, zde zcela chybí. Typický šachovnicový vzor vidíme pouze na kupoli.

Satirický efekt, kterého Rimskij-Korsakov dosáhl svými parodiemi na vojenské pochody a jiné populární melodie, se skvěle hodí k atmosféře, kterou na scéně vyvolávají Bilibinovy dekorace.⁸¹

Operu v Bilibinově provedení uvedli jen jednou. Po Ziminovi zařadilo *Zlatého kohoutka* do svého repertoáru Velké divadlo, výpravou byl pověřen Korovin. Avšak právě z Bilibinovy verze dodnes vycházejí i další scénografové a bezesporu je to jedna z výtvarnickových nejlepších prací.

---

⁸¹Viz Vladimír Stasov (pozn 48),s. 89.

10. Závěr

Ve své práci jsem si zadala několik úkolů. Jedním z nich bylo zobecnit a sjednotit veškeré poznatky o dochovaných Bilibinových dekoracích k operám, jež byly součástí repertoáru českých divadel. A prizmatem historie vzniku a analýzy obrazů prozkoumat utváření a hledání výtvarníkovy stylu. To se stalo hlavním pojátkem autorových děl, o nichž se ve své práci zmiňuji.

Bilibin byl jediným představitelem ruské secese na pozadí evropských tendencí jeho kolegů z *Miru iskusstva*. On však před sebou neměl vzor, který by mohl napodobovat. Výtvarníka můžeme bezesporu nazvat novátorem, jehož styl zůstává dodnes unikátním. Proto je studium jeho scénografických prací obzvláště zajímavé a důležité. Každá dekorace je pozoruhodným uměleckým dílem a plodem mistrovsky důkladné práce, a zaslouží si tudíž zvláštní pozornost. Z historického kontextu je jasné, že většina z toho, co Bilibin pro divadlo vytvořil, vznikla až po nesčetných hodinách strávených nad ilustracemi knih, na jejichž texty byly napsány opery. Proto je Bilibinova scénografie nejčastěji zcela smysluplnou a uzavřenou etapou v práci na výtvarném zpracování literárních děl, což dělá jeho výtvořy tak cennými.

Na závěr se nemohu nezmínit, jakým pozoruhodným člověkem a umělcem Ivan Jakovlevič Bilibin byl. Jeho nadání, badatelský zájem a umělecké výtvořy umožnily, aby se v ruském umění objevil nový proud, který byl a stále je zdrojem inspirace pro mnohé tvůrce.

Ale i kdybychom důkladně prostudovali jeho život a měli k dispozici všemožná dokumentární, epistolární a memoárová svědectví, stejně zůstane záhadou, jak v sobě Bilibin našel svůj dar. Domnívám se, že nejnázze to pochopíme, když si prohlédneme Bilibinovy práce, které jsou dokladem jeho skvělého talentu.

11. Summary

My work is dedicated to activities of Russian artist and scenographer Ivan Jakovlevich Bilibin (1876 – 1942), who had work on scenery of Czech theaters. Ivan Bilibin is a famous Russian artist, who turned to folk art themes. He was one of the first, who established Modern Russian art. He was first recognized for his illustration for children's literature. He also worked in the theatre, where he was busy creating scenery and costumes. He was successful not only in Russia but abroad as well. His stage debut took place in Prague theatre in 1905. Since then he was working as scenographer, creating scenery for various plays. The most important performances took place in the Czech Republic too. The aim of this work is to investigate the development of "bilibin style" and his search for themes expressing his creative abilities. My work is based on the plays that Ivan Bilibin had created decorations for. They are "Tale of tsar Saltan and The Legend of the Invisible City of Kitezh", the "Maiden Fevroniya", "Snow Maiden" and "The Tale of the Golden Cockerel".

12. Seznam použitých pramenů a literatury

Literatura:

Sergej Goly nec, *Ivan Jakovlevič Bilibin: Stat'ji. Pis'ma. Vospominanija o chudožnike*, Leningrad 1970. (česky: *Články. Dopisy. Vzpomínky na umělce*).

Sergej Goly nec, Galina Goly nec, *I. J. Bilibin*, Izobrazitelnoe iskusstvo, Moskva 1972.

Sergej Goly nec, *Ivan Bilibin*, Avrora, Leningrad 1988.

Oleg Semjonov, *Ivan Bilibin*, Dětskaja literatura, Moskva 1988.

Tat'ana Veržnikova, *Ivan Jakovlevič Bilibin, 1876-1942*, Avrora, Sankt Petersburg 2001.

Tat'ana Veržnikova, *Ivan Bilibin. Žizň i tvorčestvo*, Avrora, Leningrad 2012. (česky: *Ivan Bilibin. Život a dílo*).

Vladimir Beljakov, *I. J. Bilibin v Egipte (1920-1925): Pis'ma, dokumenty i materialy*, Russkij put', Moskva 2009. (česky: *Dopisy, dokumenty a materiály*).

Danuše Kšicová, *Secese: slovo a tvar*, Brno 1998.

Artur Baragamjan, *Velikije chudožniki. Ivan Bilibin*, Komsomolskaja pravda, 2010, č.53

Flora Syrkina, *Ruskoje teatral'no-dekorativnoje iskusstvo*, Iskusstvo, Moskva 1956

Vladimir Stasov, *Zhivopis', skulprura, muzika* č.3, Iskusstvo, Moskva, 1952.(česky: *Malířství, sochařství, hudba*).

Margarita Davydova, *Chudožniki v teatre nachala 20 veka*, Nauka, Moskva, 1999.(česky: *Umělci divadla začátku 20.st.*).

Elena Borisova-Grigorij Sternin, *Russkij moden*, Sovetskij chudozhnik, Moskva, 1990.

Dmitrij Sarabjanov, *Russkaja zhivopis' 19 veka sredi evropejskych skol*, Moskva., 1980

Martim Putna, *Rusko mimo Rusko, I. díl*, Petrov, Brno 1993

Alexsandr Puškin, *Pohádku o zlatém kohoutkovi*, Ekspedicii zagotovlenije gosudarstvennyh bumag, Leningrad, 1907

Internetové zdroje:

Dmitrij Puchkov (rec.), *Gospodin oformitel* (český: Pan dekoráter) č.2., *Diletant*, <http://diletant.ru/blogs / 1321/7081/>, vyhledáno 15.4.2014.

Danuše Kšicová (rec.), *Ja bolshoj nazionalist i ochen ljublju Rossiju*, *Nashe Nasledije*, <http://www.nasledie-rus.ru/podshivka/2004-70.php>, vyhledáno 20.2.2015. (český: Ja jsem velký nacionalista a miluju Rusko)

13. Seznam obrazové dokumentace

1. Ivan Bilibin, *Vesnice Berendějevka*, Skica dekorace k prvnímu dějství opery *Sněhurka*. r.1905. Akvarel s kresbou kontury perem. 44,5 x 55,5 cm. Archiv divadelního oddělení Národního muzea v Praze. Foto: <http://www.nasledierus.ru/podshivka/2004-70.php>
2. Ivan Bilibin, *U cara Berenděje*, Skica dekorace k druhému dějství opery *Sněhurka*. r.1904 Akvarel s kresbou kontury perem. 44,5 x 55,5 cm. Archiv divadelního oddělení Národního muzea v Praze. Foto: <http://www.nasledierus.ru/podshivka/2004-70.php>.
3. Viktor Vasněcov, *Vesnice Berendějevka*, Skica dekorace k prvnímu dějství opery *Sněhurka*, r.1885. Tretjakovská galeria, inv. č. 1054. Foto: <http://www.belcanto.ru/snegurochka.html>
4. Viktor Vasněcov, *U cara Berenděje*, Skica dekorace k druhému dějství opery *Sněhurka*, r.1885. Tretjakovská galeria, inv. č. 1055. Foto: <http://vasnecov.ru/?page=8c1fad67-945e-4227-b8c9-bbaefb6247fd&item=b6a1113a-e172-47f6-a987-48aa4057f984&type=page>
5. Ivan Bilibin, *Odjezd cara na trh*, Ilustrace k pohádce *Peříčko Finista Jasného sokola*, r.1900. Goznak, Sankt-Petěrburg, 1900. Foto: <http://www.perunica.ru/etnos/6903-russkie-skazki-v-illyustracijah-i-bilibina-peryshko-finista-yasna-sokola.html>
6. Ivan Bilibin, *Kněžna na černé věži*. Ilustrace k pohádce *Bílá kačenka* r. 1902. Goznak, Sankt-Petěrburg. 1903. Foto: <http://www.wikiart.org/ru/ivanbilibin/illustration-for-the-russian-fairy-story-white-duck>
7. Ivan Bilibin, *Malý Kitež na Volze*, Skica dekorace k druhému dějství opery *Pověst o neviditelném městě Kitěži a panně Fevronii*. r.1934. Papír, tempera. 45 x 30cm. Archiv Národního divadla v Brně. Foto: Jiří Špaček.

8. Ivan Bilibin, Skica dekorace ke druhému obrazu čtvrtého dějství opery *Pověst o neviditelném městě Kitěži a panně Fevronii*, r.1934. Státní muzeum Sankt-Petěrburg. Foto: http://ybethe.clan.su/news/dekoracii_zhivopis_dekoracii_v_zhivopisi/2014-07-17-56
9. Ivan Bilibin, *Chlapec*. Kostýmní návrh pro iscenaci opery *Pověst o neviditelném městě Kitěži a panně Fevronii*, r.1934. Státní muzeum Sankt-Petěrburg. Foto: <http://www.wikiart.org/ru/search/%D0%B1%D0%B8%D0%BB%D0%B8%D0%B1%D0%B8%D0%BD/1>
10. Ivan Bilibin, „Knižní obálka k *Pohádce o caru Saltánovi*. Foto: <http://www.vashakniga.com/productdetail.asp?productid=837744>
11. Ivan Bilibin, *Mořský přístav s molem*, Určeno snad pro 2.obraz 3. dějství opery *Car Saltán*, r.1912 Národní galerie v Praze, K-7032, neg. 116 496. Foto: Danuše Kšicová
12. Ivan Bilibin, Ilustrace k *Pohádce o caru Saltánovi*, Expedicii zagotovlenije gosudarstvennykh bumag, Leningrad, 1907, Foto: <https://cafeypastasconschopenhauer.wordpress.com/2012/05/07/ivan-bilibin/>
13. Ivan Bilibin, *Tažení cara Saltána s dělem*. Scénický návrh pro 1. dějství opery *Car Saltán*. r.1935. Papír, tempera. 48 x 40 cm. Archiv divadelního oddělení Národního muzea v Praze, inv. č. D 15.863. Foto: Polina Molchanova.
14. Ivan Bilibin, *Paláce a chrámy na přímořské terase*. Scénický návrh pro 1. a 3. dějství opery *Car Saltán*. r.1935. Papír, tempera. 48 x 40 cm. Archiv divadelního oddělení Národního muzea v Praze, inv. č. D 15.863, Foto: Polina Molchanova.
15. Ivan Bilibin, *Paláce a chrámy na skalnatém pobřeží*. Scénický návrh pro 1. a 4. dějství opery *Car Saltán*. r.1935. Papír, tempera. 48 x 40 cm. Archiv divadelního oddělení Národního muzea v Praze, inv. č. D 15.862, Foto: Polina Molchanova.

16. Ivan Bilibin, *Car Saltan*. Kostýmní návrh pro iscenace opery *Pohádka o caru Saltánovi*. r.1935. Papír, tempera. 36 x 27 cm. Archiv divadelního oddělení Národního muzea v Praze, inv. č. D 15.497. Foto:
<http://www.nasledierus.ru/podshivka/2004-70.php>
17. Ivan Bilibin, *Babaricha*. Kostýmní návrh pro iscenace opery *Pohádka o caru Saltánovi*. r.1935. Papír, tempera. 33 x 27 cm. Archiv divadelního oddělení Národního muzea v Praze, inv.č D 15.501 Foto: Polina Molchanova.
18. Ivan Bilibin, *Koza*. Kostýmní návrh pro iscenace opery *Pohádka o caru Saltánovi*. r.1935.Papír, tempera.39 x 28 cm. Archiv divadelního oddělení Národního muzea v Praze, inv. č. D 15.510. Foto: <http://www.nasledie-rus.ru/podshivka/2004-70.php>
19. Ivan Bilibin, *Car Dadon*. Kostýmní návrh pro iscenace opery *Pohádka o zlatém kohoutkovi*. r.1908.Státní muzeum A.S. Puškina. Foto:<http://www.wikiart.org/ru/search/%D0%B1%D0%B8%D0%BB%D0%B8%D0%B1%D0%B8%D0%BD/3>
20. Ivan Bilibin, *Vévoda*. Kostýmní návrh pro iscenace opery *Pohádka o zlatém kohoutkovi*. r.1908.Státní muzeum A.S. Puškina.
Foto:<http://www.wikiart.org/ru/search/%D0%B1%D0%B8%D0%BB%D0%B8%D0%B1%D0%B8%D0%BD/3>
21. Ivan Bilibin, *Šamachanska carevna*. Kostýmní návrh pro iscenace opery *Pohádka o zlatém kohoutkovi*.r.1935.
Státní muzeum A.S. Puškina .Foto: <http://www.wikiart.org/ru/search/%D0%B1%D0%B8%D0%BB%D0%B8%D0%B1%D0%B8%D0%BD/3>
22. Ivan Bilibin, *Komnata Dadona* , Scénický návrh pro 1. dějství opery *Pohádka o zlatém kohoutkovi*. r.1909.Akvarel s kresbou kontury. 28 x 44. Archiv divadelního muzea A.A. Bachrushina v Moskvě..Foto: http://art.liim.ru/galleries_hr/hr38m/hr38m-6-64.html

23. Ivan Bilibin, *Náměstí*, Scénický návrh pro 3. dějství opery *Pohádka o zlatém kohoutkovi*. r.1909. Akvarel s kresbou kontury. 28 x 44. Archiv divadelního muzea A.A. Bachrushina v Moskvě. Foto: http://art.liim.ru/galleries_hr/hr38m/hr38m-6-64.html
24. Ivan Bilibin, *Stanová střecha šamachanské carevny*. Scénický návrh pro 2. dějství opery *Pohádka o zlatém kohoutkovi*. r.1909. Akvarel na kartonu. 41,7 x 65,1. Státní muzeum A.S. Puškina .Foto: http://www.krugosvet.ru/enc/kultura_i_obrazovanie/izobrazitelnoe_iskusstvo/BILIBIN_IVAN_YAKOVLEVICH.html

14. Obrazová příloha

1. Ivan Bilibin, *Vesnice Berendějevka*, Skica dekorace k prvnímu dějství opery *Sněhurka*. r.1905. Akvarel s kresbou kontury perem. 44,5 x 55,5 cm. Archiv divadelního oddělení Národního muzea v Praze. Foto: <http://www.nasledierus.ru/podshivka/2004-70.php>

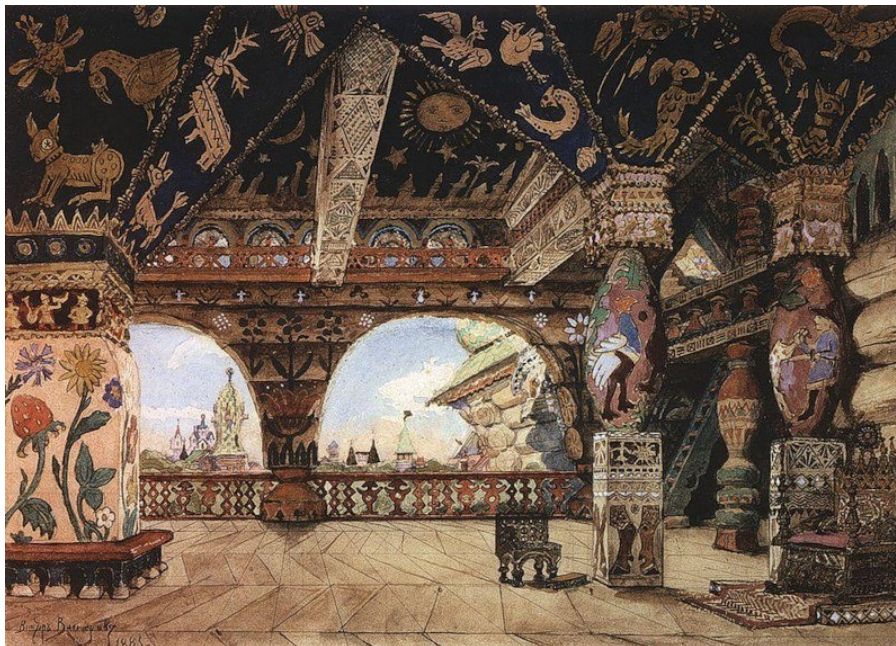
2. Ivan Bilibin, *U cara Berenděje*, Skica dekorace k druhému dějství opery *Sněhurka*. r.1904 Akvarel s kresbou kontury perem. 44,5 x 55,5 cm. Archiv

divadelního oddělení Národního muzea v Praze. Foto:<http://www.nasledie-rus.ru/podshivka/2004-70.php>.

3. Viktor Vasněčov, *Vesnice Berendějevka*, Skica dekorace k prvnímu dějství opery *Sněhurka*, r.1885. Tretjakovská galerie, inv. č. 1054. Foto: <http://www.belcanto.ru/snegurochka.html>

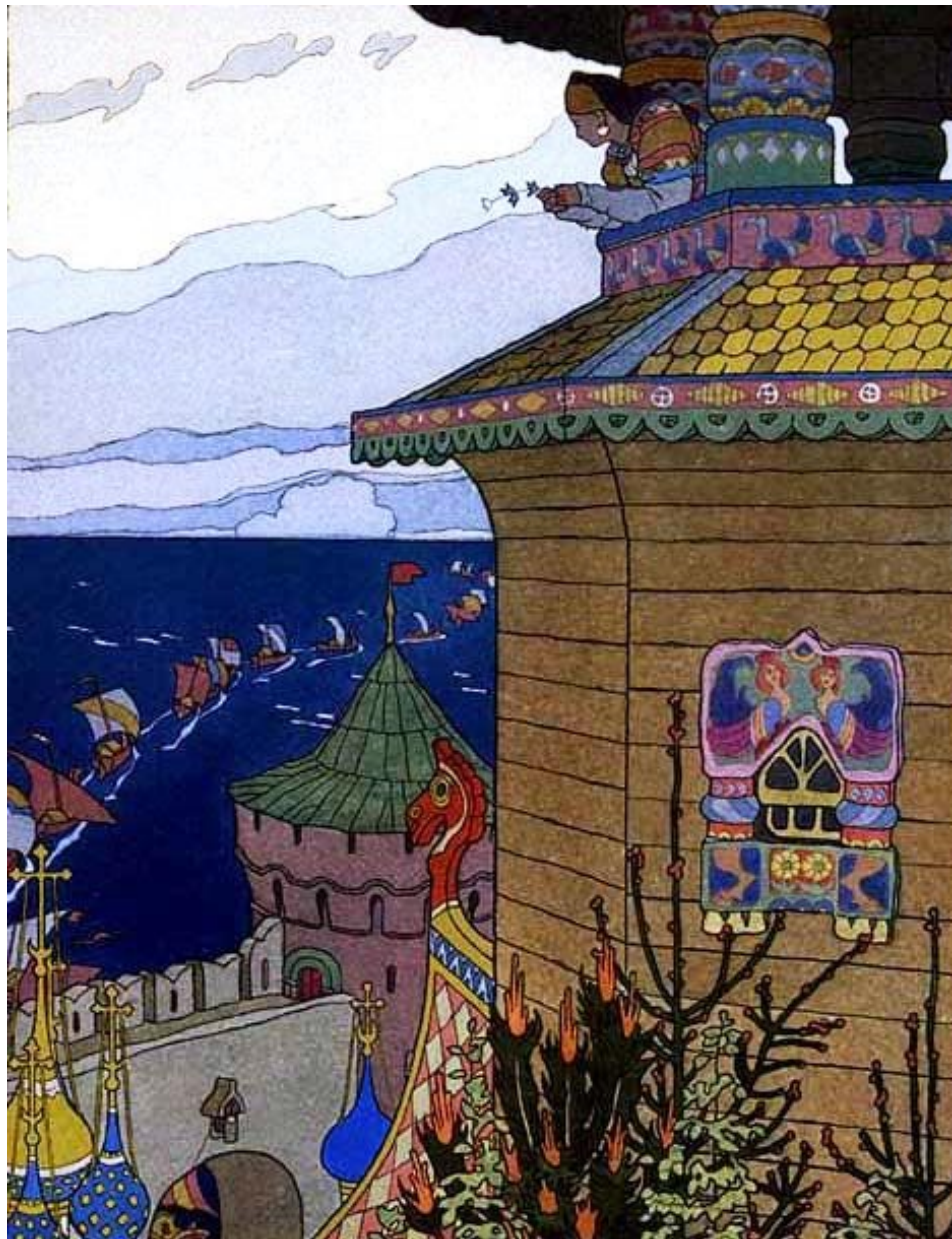
4. Viktor Vasněčov, *U cara Berenděje*, Skica dekorace k druhému dějství opery *Sněhurka*, r.1885. Tretjakovská galerie, inv. č. 1055. Foto: <http://vasnecov.ru/?page>

=8c1fad67-945e-4227-b8c9-bbaefb6247fd&item=b6a1113a-e172-47f6-a987-48aa4057f984&type=page

5. Ivan Bilibin, *Odjezd cara na trh*, Ilustrace k pohádce *Peříčko Finista Jasného sokola*, r.1900. Goznak, Sankt-Petěrburg, 1900. Foto: <http://www.perunica.ru/etnos/6903-russkie-skazki-v-illyustraciyah-i-bilibina-peryshko-finista-yasna-sokola.html>

6. Ivan Bilibin, *Kněžna na černé věži*. Ilustrace k pohádce *Bílá kačenka* r. 1902. Goznak, Sankt-Petěrburg. 1903. Foto: <http://www.wikiart.org/ru/ivanbilibin/illustration-for-the-russian-fairy-story-white-duck>

7. Ivan Bilibin, *Malý Kitež na Volze*, Skica dekorace k druhému dějství opery *Pověst o neviditelném městě Kitěži a panně Fevronii*. r.1934. Papír, tempera. 45 x 30cm. Archiv Národního divadla v Brně. Foto: Jiří Špaček.

8. Ivan Bilibin, Skica dekorace ke druhému obrazu čtvrtého dějství opery *Pověst o neviditelném městě Kitěži a panně Fevronii*,r.1934.Státní muzeum Sankt-Petěrburg.

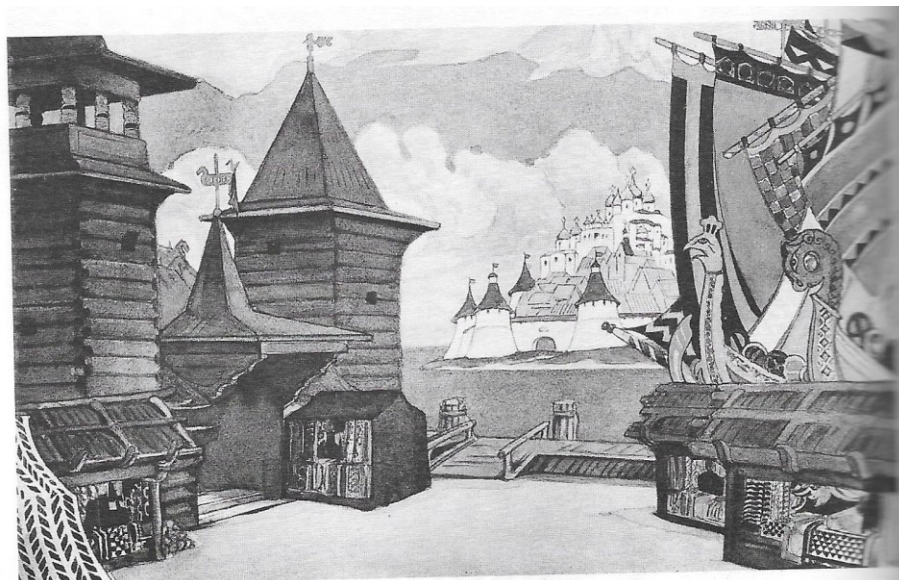
Foto: http://ybethe.clan.su/news/dekoracii_zhivopis_dekoracii_v_zhivopisi/2014-07-17-56

9. Ivan Bilibin, *Chlapec*. Kostýmní návrh pro iscenaci opery *Pověst o neviditelném městě Kitěži a panně Fevronii*, r.1934. Státní muzeum Sankt-Petěrburg. Foto: <http://www.wikiart.org/ru/search/%D0%B1%D0%B8%D0%BB%D0%B8%D0%B1%D0%B8%D0%BD/1>

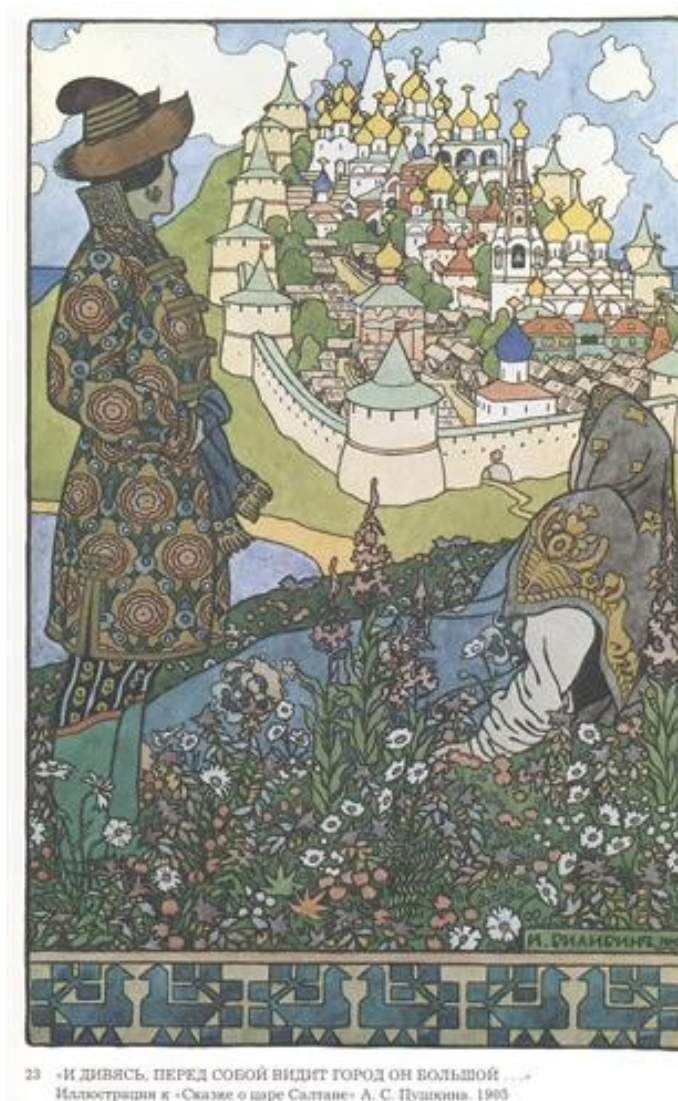

10. Ivan Bilbin, „Knižní obálka k *Pohádce o caru Saltánovi*. Foto: <http://www.vashakniga.com/productdetail.asp?productid=837744>

11. Ivan Bilibin, *Mořský přístav s molem*, Určeno snad pro 2.obraz 3. dějství opery *Car Saltán*, r.1912 Národní galerie v Praze, K-7032, neg. 116 496. Foto: Danuše Kšicová

23 «И ДИВЯСЬ, ПЕРЕД СОБОЙ ВИДИТ ГОРОД ОН ВОЛШВОЙ ...»
Иллюстрация к «Сказке о царе Салтане» А. С. Пушкина. 1903

12. Ivan Bilibin, Ilustrace k *Pohádce o caru Saltánovi*, Ekspedicii zagotovlenije gosudarstvennyh bumag, Leningrad, 1907, Foto:<https://cafepastasconschopenhauer.wordpress.com/2012/05/07/ivan-bilibin/>

13. Ivan Bilibin, *Tažení cara Saltána s dělem*. Scénický návrh pro 1. dějství opery *Car Saltán*. r.1935. Papír, tempera. 48 x 40 cm. Archiv divadelního oddělení Národního muzea v Praze, inv. č. D 15.863. Foto: Polina Molchanova.

14. Ivan Bilibin, *Paláce a chrámy na přímořské terase*. Scénický návrh pro 1. a 3. dějství opery *Car Saltán*. r.1935.Papír, tempera. 48 x 40 cm. Archiv divadelního oddělení Národního muzea v Praze, inv. č. D 15.863, Foto: Polina Molchanova.

15. Ivan Bilibin, *Paláce a chrámy na skalnatém pobřeží*. Scénický návrh pro 1. a 4. dějství opery *Car Saltán*. r.1935.Papír, tempera. 48 x 40 cm. Archiv divadelního oddělení Národního muzea v Praze, inv. č. D 15.862, Foto: Polina Molchanova.

16. Ivan Bilibin, *Car Saltan*. Kostýmní návrh pro iscenace opery *Pohádka o caru Saltánovi*. r.1935. Papír, tempera. 36 x 27 cm. Archiv divadelního oddělení Národního muzea v Praze, inv. č. D 15.497. Foto: <http://www.nasledierus.ru/podshivka/2004-70.php>

17. Ivan Bilibin, *Babaricha*. Kostýmní návrh pro iscenace opery *Pohádka o caru Saltánovi*. r.1935. Papír, tempera. 33 x 27 cm. Archiv divadelního oddělení Národního muzea v Praze, inv.č D 15.501 Foto: Polina Molchanova.

18. Ivan Bilibin, *Koza*. Kostýmní návrh pro iscenace opery *Pohádka o caru Saltánovi*. r.1935.

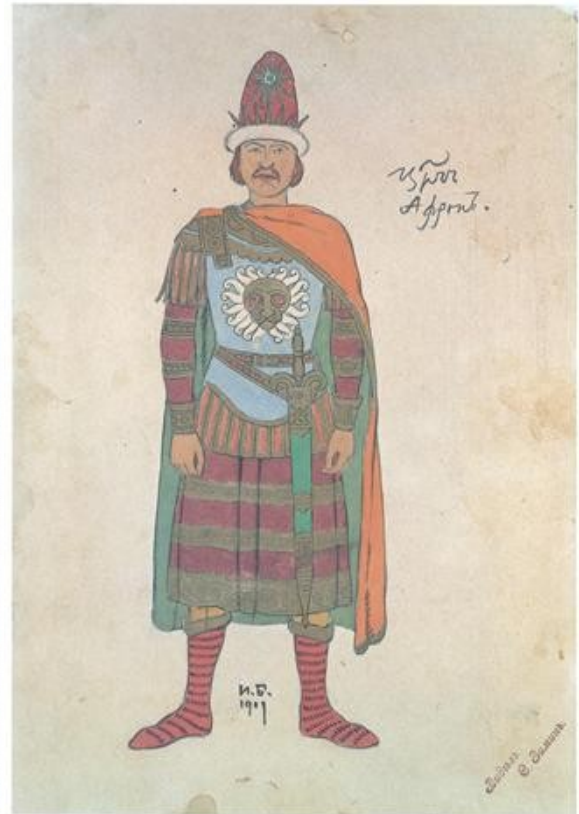
Papír, tempera. 39 x 28 cm. Archiv divadelního oddělení Národního muzea

v Praze, inv. č. D 15.510. Foto: <http://www.nasledie-rus.ru/podshivka/2004-70.php>

98 ЦАРЬ ДАДОН
Эскиз костюма к опере Н. А. Римского-Корсакова «Золотой петушок». 1908

104 ЦАРЕВИЧ АФРОН
Эскиз костюма к опере Н. А. Римского-Корсакова «Золотой петушок». 1909

19. Ivan Bilibin, *Car Dadon*. Kostýmní návrh pro iscenace opery *Pohádka o zlatém kohoutkovi*. r.1908.Státní muzeum A.S. Puškina. Foto:<http://www.wikiart.org/ru/search/%D0%B1%D0%B8%D0%BB%D0%B8%D0%B1%D0%B8%D0%BD/3>

20. Ivan Bilibin, *Vévoda*. Kostýmní návrh pro iscenace opery *Pohádka o zlatém kohoutkovi*. r.1908.Státní muzeum A.S. Puškina.
Foto:<http://www.wikiart.org/ru/search/%D0%B1%D0%B8%D0%BB%D0%B8%D0%B1%D0%B8%D0%BD/3>

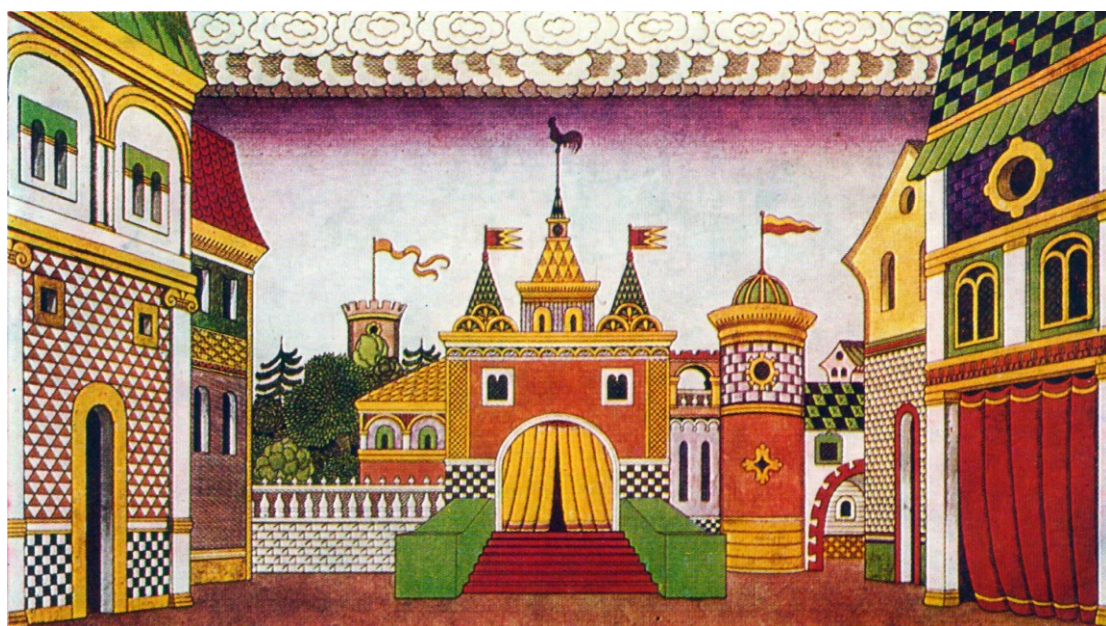
101 ШАМХАНСКАЯ ЦАРИЦА
Эскиз костюма к опере Н. А. Римского-Корсакова «Золотой петушок», 1908

21. Ivan Bilibin, *Šamachanska carevna*. Kostýmní návrh pro iscenace opery *Pohádka o zlatém kohoutkovi*.r.1935.

Státní muzeum A.S. Puškina .Foto: <http://www.wikiart.org/ru/search/%D0%B1%D0%B8%D0%BB%D0%B8%D0%B1%D0%B8%D0%BD/3>

22. Ivan Bilibin, *Komnata Dadona* , Scénický návrh pro 1. dějství opery *Pohádka o zlatém kohoutkovi*. r.1909. Akvarel s kresbou kontury. 28 x 44. Archiv divadelního muzea A.A. Bachrushina v Moskvě..Foto: http://art.liim.ru/galleries_hr/hr38m/hr38m-6-64.html

23. Ivan Bilibin, *Náměstí*, Scénický návrh pro 3. dějství opery *Pohádka o zlatém kohoutkovi*. r.1909. Akvarel s kresbou kontury. 28 x 44. Archiv divadelního muzea A.A. Bachrushina v Moskvě.Foto: http://art.liim.ru/galleries_hr/hr38m/hr38m-6-64.html

24. Ivan Bilibin, *Stanová střecha šamachanské carevny*. Scénický návrh pro 2. dějství opery *Pohádka o zlatém kohoutkovi*. r.1909. Akvarel na kartonu. 41,7 x 65,1. Státní muzeum A.S. Puškina .Foto: http://www.krugosvet.ru/enc/kultura_i_obrazovanie/izobrazitelnoe_iskusstvo/BILIBIN_IVAN_YAKOVLEVICH.html

15.Anotace

Jméno a příjmení:	Polina Molchanova
Katedra:	Dějiny umění
Vedoucí práce:	Prof. PhDr. Ladislav Daniel, Ph.D
Rok obhajoby:	2015

Název práce:	Scénografie Ivana Jakovliveča Bilibina v českých zemích
Název angličtině:	Scenography of Ivan Jakovlevich Bilibin in Czech lands
Anotace práce:	<p>Pro danou bakalářskou práci byla vybrána problematika spojená s prací ruského scénografa Ivana Jakovliveča Bilibina. V dané práci, nazvané "Scénografie Ivana Jakovliveča Bilibina v českých zemích", zkoumám nejznámější díla tohoto umělce, která byla uvedena v českých divadlech. Cílem bakalářské práce je prozkoumat rozvoj stylu, označeného jako "bilibinův styl a nalezení témat, která napomáhala umělci rozvíjet jeho umělecké schopnosti. V dané práci se opíráme o 4. opery Rímského-Korsakova <i>Pověst o neviditelném městě Kitěži</i>, <i>Pohádka o caru Saltánovi</i>, <i>Sněhurka</i> a <i>Pohádka o zlatém kohoutkovi</i> k nimž vytvořil dekorace Ivan Jakovlevič Bilibin..</p>
Klíčová slova:	Scénografie, ilustrace, knižní grafika, Ivan Bilibin, secese, lidové umění, divadelní dekorace
Anotace v angličtině:	<p>The topic of this bachelor work is "Scenography of Ivan Jakovlevich Bilibin in Czech lands". I observed the most famous compositions of the artist on Czech theatre scenes. The aim of this work is to investigate the development of "bilibin style" and his search of themes for expression of his creative abilities. My work is based on the plays that Ivan Bilibin had made decorations for. They are <i>Tale of tsar Saltan</i> and <i>The Legend of the Invisible City of Kitezh</i>,</p>

	<i>the Maiden Fevroniya, Snow Maiden and The Tale of the Golden Cockerel .</i>
Klíčová slova v angličtině:	Scenography, illustration, book illustration, Ivan Bilibin, Art Nouveau, folklore
Přílohy vázané v práci:	obrazová příloha
Rozsah práce:	61 s.(text 35 s.)
Jazyk práce:	Čeština